

Onafhankelijk tegen wil en dank

De Jonge Democraten van 1984 tot 2000

Naam: Jasper Ensing

15-3-2019

Studentnummer: S1029594

Begeleider: Koen Vossen

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Het ontstaan van politieke jongerenorganisaties	8
Een vrijzinnige jongerenorganisatie	14
De moderne functies van de Jonge Democraten	20
De traditionele functies van de Jonge Democraten	26
Conclusie	33
Bronnenlijst	36

Met speciale dank aan Paul van Hulst, Henriëtte de Vos en Boris van de Ham voor het delen van hun ervaringen als voorzitter van de Jonge Democraten. Dank aan de besturen van de Jonge Democraten en D66 en aan Eddy Habben Jansen voor het beschikbaar stellen van het archiefmateriaal.

Inleiding

In een zaaltje van het Amsterdamse Café Eik en Linde, schuin tegenover Artis, kwamen op 3 maart 1984 70 jonge D66'ers bijeen om de Jonge Democraten, een jongerenorganisatie gelieerd aan D66, op te richten. Wanneer kinderen het ouderlijk huis verlaten roept dit vaak gemengde gevoelens op, zo sprak Bob van de Bos, een van de oprichters van de Jonge Democraten, in het Amsterdamse café. Want, zo zou de gedachte zijn, wat zouden die kinderen daar dan willen doen dat wat ze thuis niet zouden kunnen doen? Dat kan alleen maar iets heel verkeerd zijn.¹ De woorden waren iconisch voor de stroeve verstandhouding die D66 had met de jongerenorganisatie die in 1984, tegen de wens van het hoofdbestuur en oprichter Hans van Mierlo in, was opgericht.

Jonge Democraten is een van de meest recent opgerichte, maar desondanks de grootste, politieke jongerenorganisatie (PJO) van Nederland, in 2017 telde de organisatie ruim 6500 leden.² De oprichting van een jongerenbeweging van D66 had 18 jaar op zich laten wachten. De voornaamste reden hiervoor was het bezwaar dat D66-oprichter Hans van Mierlo had tegen het oprichten van nevenorganisaties voor specifieke doelgroepen. Een aparte jongerenafdeling zou de integratie van jongeren binnen de partij verhinderen. Toen jongeren toch behoefte bleken te hebben aan een eigen organisatie werd Jonge Democraten opgericht. Ondanks de afkeurende houding van D66 wisten de Jonge Democraten uit te groeien tot een van de grootste PJO's van Nederland.³

De initiële houding van het hoofdbestuur van D66 tegenover het idee van een jongerenorganisatie leidde tot problematische onderlinge verhoudingen in de eerste jaren na de oprichting van de Jonge Democraten. In de beginselverklaring van de vereniging werd geen melding gemaakt van D66 en in de statuten van D66 zijn de Jonge Democraten nooit vermeld. In de statuten van de Jonge Democraten werd D66 wel genoemd: 'De vereniging stelt zich als een politieke jongerenorganisatie ten doel om politieke vormingsactiviteiten tot stand te brengen ten behoeve van jongeren in overeenstemming met de doelstellingen van D'66.'⁴

Vanaf de vorming van het Nederlandse partijstelsel aan het einde van de 19de eeuw, vervulden politieke partijen een belangrijke rol in de Nederlandse democratie. De traditionele massapartij die het Nederlandse partijlandschap kenmerkte richtte zich op het integreren van verschillende groepen binnen de partijstructuur. Zo ontstonden PJO's die het socialiseren van de jongere achterban van de partij als doel hadden. Vanaf de jaren '60 veranderde de manier waarop politieke partijen intern en extern functioneerden. Zij veranderden van verzuilde massabewegingen in een nieuwe organisatievorm die politicoloog Ruud Koole omschreef als 'de moderne kaderpartij'.⁵ Ook de functies die de jongerenafdelingen van partijen

¹ UB Groningen, Jonge Democraten Archief Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen [Hierna afgekort als JD-archief DNPP], inv.nr. 11, 'Congresrede Bob van den Bos'.

²Parlement.com, https://www.parlement.com/id/vi6pj3sr6hyv/jonge_democraten_id (geraadpleegd op 13 november 2018).

³Koole, Ruud, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisaties in Nederland 1960-1990* (Utrecht 1992), 109.

⁴Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 1945-1995. *Jaarboek DNPP* (Groningen 1998), 219.

⁵Koole, Ruud, *De opkomst van de moderne kaderpartij*, 110.

vervulden, veranderden in deze periode op ingrijpende wijze. In tegenstellingen tot hun moederpartijen kreeg de ontwikkeling die zij doormaakten tot nog toe weinig aandacht van historici.⁶

Josje den Ridder, politicologe, beschrijft een politieke partij als een groep kandidaten die zich verkiesbaar stelt voor openbare functies. De traditionele hoofdfuncties van politieke partijen worden door Den Ridder in drie categorieën ingedeeld. De functies die partijen uitoefenen geven niet alleen aan hoe partijen de representatieve partijdemocratie mogelijk maken, maar ook hoe ze invulling geven aan hun rol als intermediair tussen de kiezer en de overheid.⁷ Hoewel verschillende onderzoekers een andere indeling gebruiken voor de functies van partijen zullen de functies zoals Den Ridder ze beschrijft als uitgangspunt worden genomen voor verder onderzoek.

De eerste groep functies die Den Ridder beschrijft, omvat functies die zich richten op het verbinden van het electoraat met het politieke proces. Hieronder vallen de communicatiefunctie, partijen communiceren het overheidsbeleid naar de burgers, en de mobilisatiefunctie, partijen betrekken burgers bij de politiek. De tweede groep functies heeft betrekking tot kandidaatstellingen en politieke gedachtevorming binnen een partij. Het belangrijkste binnen deze groep functies is de selectiefunctie die zich richt op het vinden van geschikte kandidaten voor een publieke functie. De functies die vooraf gaan aan het selecteren van kandidaten zijn de rekruterings- en socialiseringsfuncties waarmee partijen zoeken naar geschikte kandidaten en deze vervolgens socialiseren binnen de ideologie van de partij.⁸ De derde groep functies heeft betrekking op het verzamelen en afwegen van belangen en het naar de samenleving toe vertalen van deze belangen. Op deze manier zorgen partijen naast het rekruteren, socialiseren en selecteren van kandidaten voor het articuleren en aggregeren van belangen. De aggregatiefunctie onderscheidt partijen van belangengroepen, omdat zij verschillende tegengestelde verlangens afweegt en uiteindelijk samenbrengt in een beginsel of verkiezingsprogramma. Wanneer het programma is vastgesteld articuleert de partij dit naar de samenleving en geeft zo haar achterban een stem.⁹

Koole bespreekt in zijn boek 'De opkomst van de moderne kaderpartij' hoe de functies van politieke partijen veranderden sinds de jaren '60. Als belangrijkste reden voor verandering noemt Koole dat het ledenbestand van partijen in de tweede helft van de twintigste eeuw sterk afnam, waardoor niet alleen de poule waaruit zij politieke kandidaten kon rekruteren kromp, maar ook de subsidiëring en de binding van partijen met de samenleving onzeker werden. Gevolg hiervan was dat ook de aggregatie- en articulatiefuncties bij veel partijen aan kracht verloren, volgens Koole.¹⁰

Koole vat de verandering van de politieke partij samen als een overgang van massapartijen, naar de moderne kaderpartij als organisatievorm. Waar de massapartij een brede volksbeweging was met een sterke top-down structuur, heeft de moderne kaderpartij een sterk verminderde organisatiegraad. Hoewel de leden

⁶Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 199.

⁷ Den Ridder, Josje, *Schakels of Obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (Leiden 2014), 10.

⁸Ibidem, 11-13.

⁹Ibidem, 13-14.

¹⁰ Koole, Ruud, *De opkomst van de moderne kaderpartij*, 400.

steeds belangrijker worden is de moderne kaderpartij in toenemende mate gericht op de kiezers. De partijleiding bleef op veel punten zoals politieke inhoud en campagnevoering een dominante factor binnen de partij. Waar massapartijen zich voornamelijk richtten op specifieke sociale en economische klasse, organiseert de moderne kaderpartij zich rond de partijleider en specifieke issues. Hoewel niet elke partij in dezelfde mate voldoet aan het model van de moderne kaderpartij bewogen de meeste partijen vanaf de jaren '60 in deze richting, zo stelt Koole.¹¹

Ook historicus Gerrit Voerman schrijft over de veranderende rol van de leden van Nederlandse politieke partijen. Hij ziet deze ontwikkelingen vooral als een tactische beweging van partijbesturen. De toegenomen zeggenschap van leden zou een strategische keuze zijn om het ledenverlies van de politieke partijen te beperken. Hoewel leden voor electoraal succes minder belangrijk zijn, blijven zij belangrijk voor politieke partijen als rekruteringspoule. Daarnaast zijn de leden voor een politieke partij het primaire contact met de samenleving en wordt de invloed van leden op het partijbestuur vaak gebruikt als verweer tegen het veelgehoorde verwijt dat partijen te weinig binding zouden hebben met het volk.¹² Maar in de groeiende interne democratie schuilt ook een risico voor de politieke partijen. Voerman stelt dat democratisering vaak onbedoelde effecten heeft op de cohesie binnen een partij, zeker wanneer dit gepaard gaat met decentralisatie. Zo kan een actieve minderheid of een goed georganiseerde groep binnen een partij makkelijker een interne verkiezing of een ledencongres naar zijn hand zetten. Om het risico van interne verdeeldheid te beperken, scheppen partijbesturen steeds vaker procedures en controlemechanismen om de regie over een partij te bewaren. Zodoende heeft de toenemende democratisering van politieke partijen ook geleid tot meer invloed van de besturen binnen partijorganisaties.¹³

Een onderdeel van de Nederlandse partijorganisaties dat zich de afgelopen decennia in toenemende mate onttrokken zou hebben aan de invloed van de partijbesturen zijn de jongerenorganisaties van politieke partijen. Waar de veranderende rol van politieke partijen in de Nederlandse democratie uitgebreid is onderzocht vanuit verschillende disciplines, blijft de rol van de PJO's van Nederlandse partijen lange tijd onbeschreven. Hoewel bijna elke politieke partij in Nederland een jeugdorganisatie heeft, verschenen er lange tijd naast een enkele master- of doctoraalscriptie geen systematisch uitgevoerde wetenschappelijke werken over de jongerenorganisaties van grote politieke partijen in Nederland.¹⁴

Een van de eerste onderzoekers die systematisch onderzoek deed naar PJO's was de politicoloog Pieter Welp. In 1998 deed hij onderzoek naar de formele relaties tussen PJO's en hun moederpartij vanaf de jaren '60. De PJO werd aanvankelijk gezien als een typische exponent van de massapartij die gericht was op de integratie van verschillende groepen binnen de partijstructuur. Zo hadden massapartijen naast een jongerenorganisatie vaak ook een vrouwenbeweging. Toen de massapartij begon te verdwijnen zorgde dit voor lossere banden met de moederpartij en kregen de PJO's meer ruimte om een eigen koers te varen,

¹¹Koole, Ruud, *De opkomst van de moderne kaderpartij*, 406-408.

¹² Voerman, Gerrit, 'Plebiscitaire partijen? Over de vernieuwing van de Nederlandse partijorganisaties', *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (Groningen 2004), 236-237.

¹³ Voerman, Gerrit, 'Plebiscitaire partijen?', 240.

¹⁴Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 199.

zo meent Welp.¹⁵

De veranderende verhoudingen tussen PJO's en hun moederpartij had ook invloed op de functies die PJO's vervulden. Aanvankelijk vervulden PJO's een aantal functies die zich vooral richtten op ondersteuning van de moederpartij. PJO's ondersteunden de rekruterings- en selectiefunctie van politieke partijen door als voorportaal van de politieke arena te fungeren. Jongeren die sympathiseerden met het gedachtegoed van de partij werden door de PJO geworven en opgeleid. Het meest bekende voorbeeld van een PJO-lid dat doorstroomde naar de politiek is premier Mark Rutte die zijn carrière begon bij de JOVD.¹⁶

De toegenomen onafhankelijkheid van PJO's zorgde voor een sterkere drang om een eigen visie te ontwikkelen, zo stelt politicoloog Chris Aalberts. PJO's gingen zich in deze periode dan ook steeds meer richten op het articuleren en aggregeren van de wensen van jongeren. In de jaren '80 en '90 kiezen zij er steeds vaker voor een eigen politieke lijn te kiezen die niet in overeenstemming is met de moederpartij. Daarnaast zouden zij in toenemende mate een voortrekkersrol willen vervullen ten aanzien van hun moederpartij. Het verlangen van PJO's om kritisch te zijn tegenover de eigen partij te stond op gespannen voet met de opleidings- en rekruteringsfunctie die zij nog altijd vervulden.¹⁷

Politicoloog Marc Hooghe schreef in vergelijkend perspectief over de moderne PJO in België. Hij schreef over de in zijn ogen tanende rekruteringsfunctie van de Belgische PJO's en constateert dat in veel andere West-Europese democratieën dezelfde trend zichtbaar is. Hooghe ziet het lidmaatschap van een PJO als een belangrijke eerste stap richting het ambt van volksvertegenwoordiger. In België heeft 40% van de politici op lokaal en nationaal niveau een achtergrond bij een PJO. Hooghe ziet echter in het ledenverlies van partijen een gevaar voor de rekruteringsfunctie van de PJO's. Zij zouden het ledenverlies veel sterker voelen omdat, door het gestelde leeftijdslimiet van PJO's, hun leden slechts kort lid zijn.¹⁸

In dit onderzoek wordt beschreven hoe de Jonge Democraten tussen 1984 en 2000 als nieuwe Politieke Jongerenorganisatie, ondanks de onwillige houding van D66, kon uitgroeien tot een van de grootste PJO's van Nederland. D66 stond vanaf haar oprichting altijd negatief tegenover de oprichting van een PJO, omdat dit werd gezien als een overblijfsel van de verzuiling. Jongeren konden volledig meedraaien binnen de D66-beweging, zo luidde het veelvuldig binnen de partij. De keuze voor de Jonge Democraten is ingegeven door het feit dat deze vereniging ondanks haar grote ledental nog slechts terloops door historici beschreven is.

Om een beter beeld te krijgen van hoe de Jonge Democraten invulling gaven aan de veranderende functies van de PJO, zal dit onderzoek naast literatuur ook gebruikmaken van de archieven van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). In dit archief liggen onder andere het partijblad van de Jonge Democraten, de DEMO, de verenigingsstatuten en een grote hoeveelheid nieuwsartikelen die over of door de vereniging geschreven zijn. Tenslotte wordt gebruikgemaakt van een

¹⁵Pieter Welp, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 200.

¹⁶Ibidem, 204.

¹⁷Aalberts, Chris, *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van de politiek* (Amsterdam 2006), 51-53.

¹⁸Hooghe, Marc, ea., 'Head start in politics. The recruitment function of youth organizations of Political Parties in Belgium (Flanders)', *Party Politics* 10:2 (2004), 193-194.

aantal interviews met oud-voorzitters van de Jonge Democraten. Om het onderzoek naar de functieveranderingen te structureren is gekozen voor een onderscheid tussen de moderne en de traditionele functies van PJO's.

In het eerste hoofdstuk zal besproken worden hoe PJO's ontstonden in hun huidige vorm. Hiervoor zal tevens aandacht worden besteed aan de veranderingen die plaatsvonden in het Nederlandse partijsysteem vanaf de jaren '60. Ten slotte zal de ontwikkeling die plaatsvond worden gekoppeld aan de veranderende rol van de politieke jongerenorganisatie binnen het Nederlandse partijstelsel.

In het tweede hoofdstuk wordt het ontstaan van de Jonge Democraten als jongerenorganisatie van D66 besproken. Ten eerste zullen de context waarbinnen Jonge Democraten ontstond en de geschiedenis van de moederpartij, D66, kort besproken worden. Als vervolg hierop zal het ontstaan van de JD als PJO verdere aandacht krijgen. Daarnaast wordt beschreven hoe de Jonge Democraten zich op politiek gebied ontwikkelden en hoe het ledental van de vereniging differentieerde door de jaren.

In het derde hoofdstuk wordt besproken hoe de Jonge Democraten invulling gaven aan de moderne functies van PJO's. Onder deze nieuwe functies worden in deze context de aggregatiefunctie en de articulatiefunctie verstaan. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de manier waarop de Jonge Democraten jongeren probeerde te vertegenwoordigen bij de politiek en bij D66. Hierbij is onderzocht wie de Jonge Democraten probeerde te vertegenwoordigen en hoe zij de mening van hun achterban probeerden om te zetten in politieke invloed.

In het vierde hoofdstuk zal besproken worden hoe de Jonge Democraten invulling gaven aan de traditionele functies van PJO's. Onder de traditionele functies worden in deze context de opleidingsfunctie, de rekruteringsfunctie en de doorstroomfunctie verstaan. In dit hoofdstuk zal nader besproken worden hoe de Jonge Democraten Nederlandse jongeren binnen het gedachtegoed wilden socialiseren. Daarnaast zal gekeken worden naar het soort activiteiten dat de Jonge Democraten organiseerde en hoe de doorstroom van Jonge Democraten richting D66 zich ontwikkelde.

Het ontstaan van politieke jongerenorganisaties

In Nederland ontstonden landelijke politieke partijen zoals we die nu kennen in de jaren '80 van de 19de eeuw. De eerste politieke partij, de Antirevolutionaire partij (ARP), ontstond in 1879 onder leiding van Abraham Kuiper, die opkwam voor de orthodoxe protestanten in Nederland. Deze organisatie in landelijk partijverband was een breuk met de voorgaande periode waarin kiezers hun vertegenwoordigers kozen op basis van individuele banden. Kort na de oprichting van de ARP, in 1882, verenigden de socialisten zich in de Sociaal-Democratische bond en in 1885 verenigden de liberalen zich in Liberale Unie (later de Liberale Staatspartij). Na de uitbreidingen van het kiesrecht in 1917 en 1919 en de invoering van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging in 1917 werden georganiseerde ledenpartijen de norm in de Nederlandse politiek.¹⁹

De SDAP, de RKSP en de twee grote orthodoxe protestantse partijen ARP en de CHU ontwikkelden zich na de pacificatie steeds meer tot de leiders van respectievelijk de socialistische, katholieke en de protestantse zuilen binnen de Nederlandse samenleving. De liberalen stonden vanaf het begin onwillig tegenover de verzuiling, maar vormden in de praktijk de liberale zuil onder leiding van de Liberale Staatspartij en de Vrije Democratische bond (VDB). Deze scheiding vond niet alleen plaats op het politieke vlak, maar waaierde uit naar alle hoeken van de Nederlandse maatschappij. De maatschappelijke scheiding tussen de zuilen leidde tot eigen media, als kranten en later televisiezenders, maar ook tot eigen scholen en vrijetijdsverbanden als sportclubs.²⁰

Vanaf de jaren '20 krijgen politieke partijen steeds meer oog voor de integratie van vrouwen en jongeren binnen de partijstructuur. Door het oprichten van specifieke afdelingen probeerden politieke partijen in de scholingsbehoefte van deze groepen te voorzien. Het doel hiervan was het socialiseren van jongeren binnen het gedachtegoed van de beweging. Waar sommige jongerenverenigingen meer als studieclubs werden ingericht, lag bij andere verenigingen de focus op vrijetijdsbesteding. Meestal kregen de jongerenorganisaties de taak mee om de jongeren op te voeden volgens de betreffende levensbeschouwing. In veel gevallen stonden deze organisaties onder de directe leiding van het bestuur van de moederpartij.²¹

De eerste partij die een jongerenorganisatie stichtte was de SDAP die al in 1901 jongerenorganisatie de Zaaier oprichtte. De jongerenorganisatie verbrak al na enkele jaren de band met de SDAP na een flirt met de communistische Sociaal-Democratische Partij (SDP). De Zaaier zou later haar naam veranderen in de Communistische Jeugdbond. De SDAP zou hierop in 1910 een nieuwe jongerenorganisatie oprichten die de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC) zou heten. De SDAP hield streng toezicht op de jongeren en stond niet toe dat de jongeren zich bemoeiden met de politieke lijn of kritiek hadden op de SDAP. Deze strakke leiding was ingegeven door negatieve ervaringen met de Zaaier.²²

¹⁹Den Ridder, Josje, *Schakels of Obstakels?*, 37.

²⁰Blom, J.C.H. en Lamberts, E, *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2014), 418-421.

²¹*Politieke Jongerenorganisaties*,

https://www.parlement.com/id/vjbm2hgjfm5/politieke_jongerenorganisaties (Geraadpleegd 27 januari 2019).

²²Hartveld, Leo, e.a, *De Arbeiders Jeugd Centrale AJC. 1918-1940/1945-1959* (Amsterdam 1982), 27-30.

Vanuit de AJC organiseerde de SDAP verschillende kampen die erop gericht waren de jeugd te leren hoe zij als een echte arbeider moest leven. Het dansen en het zingen van socialistische liederen was erg belangrijk in de verenigingscultuur van de AJC. Daarnaast was er een eigen jeugdblad, Het Jonge Volk genaamd. De vereniging was bijzonder succesvol en is het meest succesvolle politieke jongerenverband tot op de dag van vandaag. Op het hoogtepunt in 1932 kende zij 11.000 leden, waarbij moet worden aangemerkt dat tijdens de economische crisis van de jaren '30 de beweging steeds meer gericht was op werkelozen in plaats van jongeren. Van de leden werd verwacht dat zij de nieuwe generatie van de arbeidersbeweging zouden vormen. Zodoende waren de organisaties van de partij en de jongerenafdeling sterk met elkaar verweven.²³

Vijftien jaar na de oprichting van de AJC begonnen ook de jongeren van het CHU in georganiseerd verband op te treden. In 1927 werd een overkoepelend orgaan opgericht voor een aantal, reeds sinds 1925 bestaande, Christelijke-Historische jongerenverenigingen uit voornamelijk Friese dorpen. Het opgerichte orgaan zou door het leven gaan als Federatie Christelijk-Historische Jongerengroepen (CHJG). De CHJG werd door de partij vooral gezien als een studieclub waarbij vorming en het bijbrengen van een diep gevoel van verantwoordelijkheidsbesef centraal moest staan. De vereniging zelf richtte zich op studie en vermaak in de christelijk historische sfeer. De CHJO was een relatief succesvolle organisatie en had vlak voor de Tweede Wereldoorlog ruim 3300 leden²⁴

Uit de eerste statuten van de federatie bleek duidelijk dat zij nauwe verwantschap had met de CHU. Zo werd het bestuur van de over de overkoepelende jongerenverenigingen gekozen door de algemene ledenvergadering (ALV) van de CHU en woonden twee afgevaardigden de vergaderingen van het bestuur van de CHJG bij met een adviserende stem. Het verwantschap bleek daarnaast in de eerste statuten van de federatie: De CHJG, 'wier leden zich aangetrokken voelen tot de beginselen der Christelijk-Historische Unie, zoals die zijn uitgedrukt in het program der Unie..., stelt zich ten doel... dat onder de jongeren worde verbreid de kennis van het politieke, economische en sociale leven, gezien in het licht der Chr.-Hist. beginselen'. Net als bij de AJC was de jongerenorganisatie van de CHO vooral gericht op het integreren van jongeren in de partij door middel van een eigen organisatie.²⁵

Ook de christelijke jongerenorganisatie die ontstond voor de Tweede Wereldoorlog bleek geen uitzondering te zijn. Enkele jaren na de oprichting van de CHJO, in 1929, ontstaat ook binnen de christelijk conservatieve concurrent ARP een federale jongerenorganisatie. de Anti-Revolutionair Christelijke Jongerenactie (ARJA) werd uit verschillende losse verbanden samengesteld in een vorm die vergelijkbaar was aan de vorm waarin de CHJO op dat moment bestond. Ook hier had de moederpartij een stevige greep op de organisatie en was er weinig tot geen inhoudelijke inbreng vanuit de leden. Zo onderschreef de ARJA het programma van de ARP en volledig en richtte zij zich erop haar leden zo goed mogelijke te onderwijzen in de antirevolutionaire principes. Het ledental van de ARJA zou gestaag blijven groeien tot aan de Tweede Wereldoorlog tot ongeveer 3000 leden.²⁶

²³ Hartveld, Leo, e.a, *De Arbeiders Jeugd Centrale AJC*, 13-17.

²⁴Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 203-204.

²⁵Ibidem, 205.

²⁶ Ibidem, 205-207.

Een jongerenorganisatie die zich wel onderscheidde was de jongerenorganisatie van de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB). De Jongerenorganisatie van de VDB, die in 1923 opgericht was, werd de Vrije-Democratische Jongerenorganisatie (VDJO) genoemd. In eerste instantie leek de organisatie van de VDJO vrijwel hetzelfde als die van de haar socialistische tegenhanger, de AJC. De VDJO organiseerde kampen die deelnemers bewust moesten maken van het liberale gedachtegoed en gaven een eigen blad uit genaamd Jongeren en Democratie. Zij had in tegenstelling tot haar socialistische tegenhanger een relatieve vrijheid tot het vormen van een eigen mening. Zo lieten meerdere VDJO'ers zich negatief uit over de regeringsdeelname van de VDB na een verkiezingsnederlaag. Hoewel er bij de bestuursvergaderingen van de VDJO altijd een VDB afgezant als 'toezienend voogd' betrokken was, waren de formele banden losser dan bij de christelijke jongerenorganisaties.²⁷

Hoewel de VDJO net als de andere vooroorlogse jongerenorganisaties sterk georiënteerd was op de moederpartij leek zij zich met activisme te onderscheiden van de andere PJO's. Tijdens de jaren '30 frustrerden veel liberalen zich over het ledenverlies. Zo moest de Liberale staatspartij in 1935 toegeven dat zij veel leden had verloren ten koste van de opkomende Nationaal-Socialistische Bond (NSB). De VDJO die vooral onder studenten een grote aanhang genoot ontwikkelde zich in de jaren '30 tot een vocale tegenstander van het rechts-extremisme zowel binnen als buiten haar moederpartij. Ook toen de VDJO in 1941 door de Duitse bezetter verboden werd bleef de organisatie actief binnen het verzet. In verschillende studentensteden werd het verzetsblad 'De hand aan de ploeg' uitgegeven.²⁸

Tijdens de Tweede Wereldoorlog worden door de Duitse bezetter alle politieke partijen verboden. Alle politieke partijen, met uitzondering van de NSB, waren in deze periode verboden. Vrijwel alle jongerenorganisaties worden net als hun moederpartijen opgeheven tijdens de bezetting. In deze periode werd in verschillende politieke kringen het verlangen geuit de verzuiling in de Nederlandse maatschappij te doorbreken en de verschillende segmenten in de samenleving dichter bij elkaar te brengen. Zo was er binnen de liberale en socialistische zuilen een sterk verlangen tot het vormen van een progressieve volkspartij na de Duitse bezetting. Ook de koningin liet zich blijken als voorstander van de doorbraakbeweging. Deze ontwikkelingen zorgden ervoor dat een aantal partijen en jongerenorganisaties na de oorlog in gefuseerde vorm verder zouden gaan.²⁹

De mislukking van de doorbraakbeweging werd gedeeltelijk veroorzaakt door de onwelwillende houding van de confessionele partijen tegenover de doorbraak van de verzuiling in de Nederlandse politiek. Daarnaast zou de Partij van de Arbeid (PvdA), in 1946 opricht als doorbraakpartij vanuit de liberale en socialistische politieke partijen al in 1948 uiteen vallen door onenigheid tussen de twee stromingen over het sociaaleconomisch beleid. Hierdoor bleef de PvdA hoofdzakelijk een arbeiderspartij en haar afsplitsing, de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), hoofdzakelijk een liberale partij.³⁰

Het samengaan van de SDAP met de liberale partijen bewoog het AJC ertoe zich na de oorlog herop te richten als onafhankelijke socialistische jongerenbeweging. De beweging kende vlak na de oorlog een

²⁷ Voerman, Gerrit, *De Vrijzinnig-Democratische traditie* (Groningen 1991), 77.

²⁸ Voerman, Gerrit, *De Vrijzinnig-Democratische traditie*, 49-51.

²⁹ Blom, J.C.H. en Lamberts, E, *Geschiedenis van de Nederlanden*, 418.

³⁰ *Ibidem*, 418-421.

gigantische instroom van jonge leden tussen de acht en de twaalf die tot grote organisatorische problemen leidde. Het AJC richtte zich in deze jaren steeds meer op het jongerenwerk en het politieke raakte steeds verder op de achtergrond. Ook in het eerste artikel van de beginselverklaring weerspiegelde deze nieuwe inslag. Voor de Tweede Wereldoorlog had de beweging zich de algemene opvoeding en ontwikkeling van de leden met inachtneming van de lichamelijke opvoeding ten doel gesteld. In de nieuwe beginselverklaring werd een veel algemener beeld geschept zonder verwijzing naar de eerder zo prominent aanwezige nadruk op de arbeidersklasse. Na de depolitisering zou de AJC steeds verder verbreden met uiteindelijk verlies van een duidelijk profiel als gevolg. In 1959 werd de voormalige jongerenorganisatie van de SDAP definitief opgeheven.³¹

Terwijl de AJC besloot verder te gaan op eigen initiatief ontstond er binnen de Partij van de Arbeid een nieuwe jongerenorganisatie uit een fusie tussen de VDJO en een aantal sociaaldemocratische jongerenorganisaties. Hoewel deze organisatie, die Democratisch Socialistische Jongeren Vereniging 'Nieuwe Koers' (DSJVNK) heette, buiten de bemoeienis van de moederpartij om opgericht was, probeerde de PvdA als snel grip te krijgen op de nieuwe beweging. Intern waren er, ondanks dat de nieuwe organisatie binnen enkele jaren 3000 leden verworven had, zorgen over de afwezigheid van jonge arbeiders in het ledenbestand. Fusiegesprekken met het AJC bleken echter keer op keer vast te lopen.³² Aan het eind van de jaren '50 kreeg Nieuwe Koers wederom te maken met sterk ledenverlies en verminderde belangstelling. In 1959 wordt besloten de gesloten en centraal geleide organisatie op te heffen en te vervangen door de Federatie Jongerengroepen (FJG), die een sterker decentraal karakter kregen. In de nieuwe PJO moest er meer de nadruk gelegd worden op actievoeren. Alle acties die de FJG organiseerde moesten daarentegen goedgekeurd worden door een aan de PvdA verantwoordelijke jongerensecretaris.³³

Ook de Katholieke Volkspartij (KVP) was in de jaren na de Tweede Wereldoorlog aan het zoeken naar de juiste vorm voor een jongerenverband. De nieuwgevormde KVP zette in 1946 de stap om de eerste katholieke jongerenorganisatie in Nederland te starten, iets wat haar voorganger, de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP), altijd nagelaten had. De nieuw opgerichte Katholieke Volkspartij Jongerengroepen (KVJG) werd vanaf het begin gezien als een integraal onderdeel van de partijstructuur van de KVP, gericht op het onderwijzen van de katholieke ideologie aan jongeren. Net als de FJG kreeg ook de KVJG aan het eind van de jaren '60 te maken met een sterk dalend ledenbestand, onder andere als gevolg van een conflict tussen de jongerenorganisatie en het hoofdbestuur.³⁴

De nieuwe naoorlogse jongerenorganisaties van de ARP en de CHU kregen ondanks dat er weinig in de formele banden met de moederpartijen veranderde steeds meer inspraak en ruimte om een kritisch geluid te laten horen. Uiteindelijk verdween in de eerste helft van de jaren '70 bij beide organisaties de afvaardiging van partijgezanten naar de ledenvergaderingen en bestuursvergaderingen. Het bleek voor de christelijke jongerenorganisaties niet voldoende om het ledenverlies te keren. Vooral het loskoppelen van het partijlidmaatschap van het PJO-lidmaatschap droeg bij aan het snelle ledenverlies. Het zou uiteindelijk

³¹ Hartveld, Leo, e.a., *De Arbeiders Jeugd Centrale AJC*, 214-220.

³² Ibidem, 196-198.

³³ Pieter Welp, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 215-216.

³⁴ Ibidem, 200-202.

leiden tot fusiegesprekken tussen de drie christelijke jongerenorganisaties.³⁵

In 1981, kort na de fusie van de moederpartijen, kwamen de KVJG, de CHJO en de ARJOS tot een fusie. De nieuwe organisatie had volgens de statuten als functie het meedenken met en het kritisch begeleiden van de christendemocratie in het algemeen en van de te 's-Gravenhage gevestigde politieke partij het Christen Democratisch Appèl in het bijzonder'. Het Christen Democratisch Jongerenappèl (CDJA), zoals de gefuseerde organisatie zich noemde, werd nog altijd bijgestaan door een partijgezant in de vergaderingen van het hoofdbestuur, maar kreeg verder een relatief zelfstandige positie. Het CDA bleef wel grip houden op de statuten van het CDJA doormiddel van het verlenen van toestemming bij veranderingen.³⁶

Het ledenverlies waar veel PJO's in de jaren '60 mee kampten stond niet op zichzelf. Door ontzuiling en individualisering nam de maatschappelijke organisatiegraad van de politieke partijen af en daalde het ledenbestand drastisch. De traditionele banden en trouw aan de politieke elite nam af en de stemvolatiliteit steeg.³⁷ Mensen voelden zich steeds minder thuis binnen één politieke beweging en dat had ook gevolgen voor aan de partijen verwante organisaties. Zo verdwenen de laatste vrouwenbewegingen binnen de politieke partijen in de jaren '80. Door de ontzuiling moesten politieke partijen, en in het verlengde daarvan ook hun jongerenorganisaties, nieuwe manieren vinden om op eigen kracht kiezers te bereiken.³⁸

Hoewel het indertijd vaak aangenomen werd dat de jongerenorganisaties zouden verdwijnen werden juist in de jaren '70 en '80 een aantal succesvolle PJO's opgericht. Niet alleen het eerder genoemde CDJA is nog altijd succesvol actief in de Nederlandse politiek, maar ook binnen de PvdA nam het draagvlak voor een nieuwe onafhankelijker PJO toe in de jaren '70. Dit leidde in 1977 tot de oprichting van de Jonge Socialisten in de PvdA (JS). Net als bij het CDJA was de JS op ideologisch vlak onafhankelijker dan haar voorgangers en waren de formele en organisatorische banden met de moederpartij lossier van aard. Dit gaf hen meer mogelijkheden zelf leden te werven en zich te profileren. De toenemende onafhankelijk is typerend voor de verandering die PJO's doormaken in de periode na de verzuiling. Zij konden hierdoor steeds vaker zelfstandig deelnemen aan het politieke debat.³⁹

De nieuwe PvdA-jongerenorganisatie JS werd dan snel succesvol in de eerste jaren na haar oprichting en beleefde in 1987 haar hoogtepunt met ruim 4400 leden. De JS wist in deze periode volop te profiteren van de band met de tot actiepartij omgevormde PvdA. Dit kwam deels doordat jonge leden van de moederpartij nog altijd automatisch lid werden van de JS. In de jaren '90 kwam de JS onder druk te staan door concurrentie van de jongeren-netwerk Niet Nix, dat zich voor vernieuwing binnen de PvdA inzette. Aan het eind van de jaren '90 was het ledenbestand gedaald tot 700.⁴⁰

Een jongerenorganisatie die zich al eerder vrij had gemaakt van de directe bemoeienis van de

³⁵, Pieter Welp, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 205-206.

³⁶ Ibidem, 208-210.

³⁷ Koole, Ruud en Deshouwer, Kris, *De ontwikkeling van partij-organisaties in Nederland, 1960-1990*, *Sociologische Gids* 39 (1992), 332.

³⁸ Koole, Ruud en Deshouwer, Kris, *De ontwikkeling van partij-organisaties in Nederland*, 333-334.

³⁹ Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 225.

⁴⁰ Ibidem, 226.

moederpartij was de Jongerenorganisatie voor Vrijheid en Democratie (JOVD). De JOVD was opgericht als gelieerde jongerenclub van de liberale afsplitsing van de PvdA. Net als bij Nieuwe Koers werd de JOVD onafhankelijk opgericht door een aantal jongeren die sympathiseerden met het gedachtegoed van de moederpartij. In tegenstelling tot de PvdA zag de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) geen enkele noodzaak de JOVD te beperken in de onafhankelijkheid. De VVD stond positief tegen een onafhankelijke maar verwante jongerenbeweging, een idee dat goed paste binnen de liberale traditie. De jongerenorganisaties van de VDB en de Liberale Staatspartij kenden ook al een relatief onafhankelijke positie. Daarentegen stond wel dat de JOVD zelf verantwoordelijkheid moest nemen en de VVD bood dan ook weinig tot geen organisatorische ondersteuning. Van toezicht, zoals het instellen van een verantwoordelijk jongerencommissaris, was dan ook vanaf de oprichting geen sprake geweest.⁴¹

Aanvankelijk gaf de JOVD geen andere invulling aan haar rol dan de andere PJO's die wel een formele band met de moederpartij onderhielden. Net als liberale voorgangers van de VDJO richtte de JOVD zich voornamelijk op het organiseren van zomerkampen en zagen zij zich voornamelijk als studieclub en deden ze weinig aan praktische politiek. Al in de jaren '50 begon de JOVD zich echter al steeds mondiger op te stellen en richtten zij zich in toenemende mate op het vormen van een onafhankelijke mening, vaak linkser en liberaler dan de moederpartij VVD. Met deze ontwikkeling liep de JOVD enkele voor op de andere PJO's die pas in de jaren '70 gericht waren op het articuleren van een eigen (jongeren)standpunt. De JOVD was vanaf de jaren '60 in verhouding regelmatig zichtbaar in de media en kende in haar geschiedenis lange perioden een ledenbestand van rond de 5000 leden.⁴²

Concluderend kan gezegd worden dat jongerenorganisaties ontstonden in een periode waarin massapartijen gericht waren op het integreren van verschillende groepen binnen de partijstructuur. Hier hoorden vanaf de jaren '20 ook onder andere jongeren- en vrouwenorganisaties bij. De jongerenorganisaties hadden in een uitzondering enige interne invloed, maar waren vooral bedoeld als middel om de jongere leden te socialiseren binnen het gedachtegoed van de beweging. Hoewel sommige jongerenorganisaties zichzelf als studieclubs profileerden en anderen de nadruk legden op vrijetijd waren de activiteiten meestal gericht op het gedachtegoed van de moederpartij.

Vanaf de jaren '60 neemt de grip van de verzuiling op de Nederlandse samenleving steeds verder af. Ook de binding van politieke partijen met maatschappelijke organisaties neemt in deze periode af, met een gigantisch ledenverlies voor zowel PJO's als hun moederpartijen als gevolg. In deze periode worden de formele banden tussen PJO's en moederpartijen losser van aard. PJO's krijgen meer ruimte om zelfstandig binnen de politiek te opereren en krijgen een grotere inhoudelijke zelfstandigheid. Dit geeft ruimte om een eigen slag te geven aan het gedachtegoed van de moederpartij waaraan zij in naam verbonden blijven, en om zelfstandig een eigen jongerenstandpunt te articuleren.

⁴¹ Klei, Ewout, *De weg naar de macht. Kroniek van de JOVD, 1949-2015* (Amsterdam 2015), 30-33.

⁴² Klei, Ewout, *De weg naar de macht*, 35-45.

Een vrijzinnige jongerenorganisatie

De Jonge Democraten ontstond als PJO die gelieerd was aan de partij D66, een partij die het verzuilde politieke landschap wilde doorbreken. Na de zomer van 1966, die gekenmerkt was door de politiek onrust rond het huwelijk van prinses Beatrix en Claus van Amsberg, ging het initiatief comité Democraten '66 voor het eerst naar de pers toe. Het comité deed een appél aan iedere Nederlander die zich zorgen maakte om de politieke staat van Nederland en pleitte voor een her-democratisering van de samenleving via de weg van institutionele hervormingen. De leden van het comité spraken de wens uit een nieuwe partij op te richten, die D'66 zou gaan heten. De leden kwamen, Met uitzondering van Hans Gruijters als voormalig VVD-raadslid, niet uit de grote politieke partijen en hadden als doel om de Nederlandse politiek definitief te veranderen.

De twee leiders van de nieuwe beweging waren oud-Algemeen Handelsblad journalisten Hans van Mierlo en Gruijters. Vooral Van Mierlo liet zichzelf voorstaan op een sterke afkeur van traditionele ideologieën die hij zag als een gesloten en verstarde systemen van waarden en beginselen. De afkeur van traditionele ideologieën bleef nog decennia na de oprichting binnen de partij gehandhaafd. D66 ontwikkelde zich tot een partij die niet op basis van een gesloten systeem, maar op basis van algemene waarden beslissingen probeerde te nemen. Daarbij werd lange tijd bewust niet gekozen voor een ideologisch voorvoegsel, maar voor de term pragmatisch. Het gebrek aan ideologische grondslag zou de partij aanvankelijk successen opleveren, maar zorgde ook voor een gebrek aan een duidelijk profiel waardoor de partij meermaals bijna opgeheven werd.⁴³

In de jaren '60 brokkelen de zuilen steeds verder af en gaan kiezers steeds meer eigen keuzes maken in het stembokje. De partijen waren daarnaast zo sterk naar elkaar toegegroeid, dat er midden jaren '60 uit één verkiezingsuitslag drie kabinetten gevormd konden worden. Zonder probleem wisselden de ARP en de KVP de PvdA voor de VVD om na de Nacht van Schmelzer in 1966 alleen door te gaan. Deze ontwikkelingen gaven aanleiding tot het ontstaan van een veelvoud aan, voornamelijk linkse, initiatieven als de studentenbeweging, Provo en Nieuw Links. D66 werd in deze periode opgericht als politiek initiatief dat door middel van een ander kiesstelsel en referenda de kloof tussen de burger en de politiek wilde verkleinen.⁴⁴

D66 werd dan ook nadrukkelijk geïnspireerd door doorbraakgedachte die tijdens de Tweede Wereldoorlog was ontstaan. Al vanaf 1946 waren er diverse partijen die hadden getracht het verzuilde Nederlandse systeem te veranderen, waaronder de PvdA, zonder veel succes. D66 zag zichzelf als een nieuwe VDB, een onderdak voor vrijzinnige kiezers die zich tegen het verzuilde systeem gekeerd hadden. Niet gebonden aan een ideologie maar gericht op progressieve politiek als tegenhanger van het conservatisme. De pacificatiepolitiek, gericht op compromissen, had in de ogen van de D66-oprichters voor stilstand in beleid en apathie onder de bevolking gezorgd.⁴⁵

⁴³ Koole, Ruud, *Politieke partijen in Nederland* (Utrecht 1995), 310-311.

⁴⁴ Vossen, Koen, 'Van marginaal naar mainstream? Populisme in de Nederlandse geschiedenis', *BMGN – Low Countries Historical Review*, 172-2 (2012), 42.

⁴⁵ Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie. De geschiedenis van D66* (Den Haag 2003), 22-23.

D66 toonde zich tijdens haar eerste Tweede Kamerverkiezingen, ondanks een gebrek aan financiële middelen, een geduchte tegenstander voor de gevestigde partijen. D66 wist tijdens de campagne slim gebruik te maken van de mogelijkheden die moderne media boden. Van Mierlo zette zichzelf tijdens de campagne neer als jong, fris en dynamisch, maar toch als een serieuze politicus. De partij presteerde dan ook zeer goed onder jonge kiezers en had het imago van partij van de nieuwe generatie. Het resultaat was dat D66 op 15 februari een historisch aantal van 7 zetels haalt, een prestatie waarmee de voorpagina van de New York Times gehaald wordt.⁴⁶

Na het grote succes van 1967 wilde Van Mierlo ervoor zorgen dat het systeem, zo zei hij zelf 'zou ontploffen'. Er werd in de eerste jaren dan ook afstand genomen van de andere partijen in de hoop zoveel mogelijk kiezers te verleiden de overstap te maken naar D66. Deze strategie bleek weinig succesvol, omdat de gecreëerde afstand tot andere progressieve partijen de democratische agenda op de toch zette. Daarnaast resoneerde de strategie niet met de kiezer, en vielen de resultaten tijdens de Provinciale Statenverkiezingen erg tegen. Om het tij te keren koos D66 er in 1971 en 1972 voor om stembusakkoorden te sluiten met de PvdA en de Politieke Partij Radicalen (PPR). De samenwerking zou in het jaar daarop leiden tot gesprekken over de oprichting van een progressieve volkspartij.⁴⁷

Deze onderhandelingen zouden als gevolg hebben dat D66 in het midden van de jaren '70 een identiteitscrisis door zou maken. Nadat de onderhandelingen over een definitieve progressieve coalitie definitief stuk zouden lopen werden ook de vervroegde verkiezingen van 1972 een deceptie voor de partij. In de jaren daarop zou door electorale verliezen de partij steeds verder wegzakken. Ondanks dat de partij zich in 1977 onder Jan Terlouw zou herstellen bleven wisselende electorale resultaten de partij achtervolgen in de jaren daarna. Onder Terlouw zou D66 zich ontwikkelen als het 'redelijke alternatief' voor andere partijen. Hoewel de nieuwe inslag veel mensen aan zou spreken, was niet altijd even duidelijk wat het 'redelijke alternatief' precies inhield. Dit gebrek aan ideologie of grondslag zou een kracht, maar ook een zwakte blijven van D66.⁴⁸

Vlak voor het herstel onder Terlouw bevond D66 zich op een dieptepunt. De partij scoorde in de peilingen structureel minder dan één procent van de stemmen en er werd openlijk gespeculeerd over het opheffen van de beweging. In deze context gingen er in 1977 voor het eerst stemmen op om in de toekomst een politieke jongerenorganisatie op te richten verbonden aan D66. Hierdoor moesten jongeren weer aangetrokken worden om lid te worden van D66. Het hoofdbestuur stelde zich in eerste instantie niet onwelwillend op tegenover een jongerenorganisatie, maar benadrukte dat zij geen voorstander was van formele banden met de beoogde organisatie. Uit een interne resolutie bleek dat het hoofdbestuur angstig was voor een aparte organisatie binnen de partijstructuur. Zij vreesden dat dit zou leiden tot verdeeldheid, interne belangenorganisaties en onterechte invloed van deelgroepen binnen de partij.⁴⁹

⁴⁶ Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie*, 35-37.

⁴⁷ Koole, Ruud, *Politieke partijen in Nederland*, 133-135.

⁴⁸ Ibidem, 315-318.

⁴⁹ Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie*, 40.

Tijdens het najaarscongres van 1978 stond de jongerenorganisatie als discussiepunt op de agenda. De zorgen die het hoofdbestuur eerder intern had geuit, werden nu wederom naar voren gebracht. Het hoofdbestuur sprak uit het onwenselijk te vinden dat er binnen D66 politieke deelorganisaties tot stand kwamen. Het hoofdbestuur meende dat als er achterstand ervaren werd, dat daar andere oplossingen voor gezocht moesten worden. Hoewel Jan Terlouw zich voorstander toonde van een jongerenorganisatie bood de discussie op het congres geen uitkomst. Wel wordt de aanzet gegeven voor een soort interne jongerenstructuur binnen D66, waarmee de leden tegen het advies van het hoofdbestuur ingingen.⁵⁰

Tijdens de ALV van 23 en 24 maart 1979 wordt door de leden van D66 definitief besloten tot de oprichting van een jongerenstructuur. Hoewel de leden een onafhankelijke organisatie als de JOVD afwezen, gingen zij akkoord met een commissie die zich specifiek op de activering van jongeren zou richten.⁵¹ Het Jongeren Aktiveringscentrum (JOAC), wordt daarop in 1980 opgericht als onderdeel van de D66-partijstructuur. Het JOAC blijft volledig onder de verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur vallen en had als doel politiek geïnteresseerde jongeren in contact te brengen met de ideeënwereld binnen D66 en de resultaten die geboekt waren door de fracties van D66. De commissie zou bestuurd worden door een groep van negen bestuursleden. Zes leden werden door de ALV van D66 aangesteld, één door het hoofdbestuur en één mocht door de jongeren zelf aangesteld worden. Daarnaast zou de secretaris Politiek van D66 zitting nemen in het bestuur. Zodoende hield D66 de leiding strak in handen.⁵²

De JOAC werd door D66 gezien als middel om de aantrekkingskracht die partij had ten aanzien van jongeren te versterken. De JOAC moest jongeren, zowel leden als niet-leden, in het hele land tonen wat de mogelijkheden en voordelen waren van het actief lidmaatschap van D66. Daarnaast zouden zij een rol krijgen in het vertegenwoordigen van het jongerenbelang binnen en buiten de partij. De JOAC zou de meningen van jongeren inventariseren en uitdragen. In coördinatie met het hoofdbestuur zouden zij de mogelijkheid krijgen deel te nemen aan manifestaties en acties die het jongerenbelang uitdroegen. Hierbij moest de mening van de D66 altijd in acht genomen worden, als officieel onderdeel van de partijstructuur waren zij gebonden aan het partijprogramma en de wensen van het bestuur.⁵³

Al snel bleek dat het formuleren van een jongerenstandpunt wreef met de ondergeschikte positie van JOAC. Er ontstond al kort na de oprichting ontevredenheid over de manier waarop de JOAC functioneerde. Het gebrek aan eigen autonome inbreng en het strenge toezicht van het hoofdbestuur beperkte de organisatie in zijn aantrekkingskracht. Het gaf de JOVD daarnaast alle ruimte om zich te profileren als de jeugdbeweging voor alle jonge liberalen in het land. Er was dan ook veel angst om terrein te verliezen ten aanzien de JOVD. Hoewel de JOVD zich onafhankelijk opstelde ten aanzien van de VVD kwamen de leden van de JOVD nadien vrijwel uitsluitend terecht bij de VVD. Er was onder D66-jongeren sterke behoefte een eigen plek te verwerven waar zij zich vrij konden ontwikkelen.⁵⁴

Een groep jonge D66'ers werpen zich in 1983 op als voorvechters van een onafhankelijke

⁵⁰, Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie*, 41.

⁵¹ Idem.

⁵² UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 1, Instellingsbesluit JOAC 1980.

⁵³ Idem.

⁵⁴ Interview Paul Hulst.

jongerenorganisatie. Zij pleitten meermaals op het hoofdkantoor van de partij in Amsterdam voor een nieuwe vorm, waarbij de jongeren een eigen jongerenstandpunt mochten vertegenwoordigen. Uiteindelijk kozen zij ervoor, zonder instemming van de partij, een persbericht over de oprichting van een jongerenbeweging uit te sturen.⁵⁵ Het persbericht zou leiden tot een spoedoverleg op het partijkantoor, waarbij Van Mierlo als gespreksleider aanschoof. Uiteindelijk draait het bestuur van D66 en stemmen zij in met een onafhankelijk jongerenorganisatie. Er wordt geconcludeerd dat dit nodig is om het ernstig aangetaste imago van D66 als jongerenpartij te herstellen. Daarom krijgt een groep jongeren die betrokken is bij de JOAC toestemming voorbereidingen te treffen voor de oprichting van de Jonge Democraten.⁵⁶

De JOAC gaat na het besluit van het bestuur snel over tot actie, op 15 oktober 1983 komen Jonge Democraten van het eerste uur Paul Hulst, Hein Jaarsma, Bram van Uchelen, Pieter de Vries, Ingrid van Kalkhoven, Henk Siepe, René Muller en Jos Koeleman bijeen in Hotel Smiths in Utrecht om de voorbereidingen voor de nieuwe vereniging in oprichting te bespreken. Hier werden de eerste organisatorische voorbereidingen getroffen in aanloop naar de definitieve goedkeuring van de leden van D66. Deze goedkeuring zou, zeven jaar na de eerste gesprekken over een jongerenorganisatie, definitief worden geuit op 21 januari 1984. Op deze dag besluit de AAV tot het in het leven roepen van een onafhankelijke jongerenorganisatie, waarmee de emancipatie van jongeren binnen de partij voltooid was.⁵⁷

De Jonge democraten werden officieel opgericht op 3 maart 1984 op het eerste congres in het Amsterdamse café Eik en Linde. Zeventig Jonge Democraten en een handvol D66'ers waren hier getuige van. Het oude JOAC bestuur werd gevraagd nog twee jaar de nieuwe vereniging te besturen. Aan het roer kwam Paul Hulst, die de eerste jaren als voorzitter zou fungeren. Hulst werd als een van de oudste Jonge Democraten, met goede banden met D66, het meest bekwaam geacht de vereniging de eerste jaren te leiden. Hij zou daarna opgevolgd worden door Hein Jaarsma, die de eerste jaren als algemeen secretaris optrad.⁵⁸ Op de eerste ALV werden onder werd in de statuten het doel van de JD vastgesteld. De Jonge Democraten hadden als doel het ontwikkelen van scholings- en vormingsactiviteiten in overeenstemming met de uitgangspunten van D66.⁵⁹

Over het voorvoegsel dat de Jonge Democraten naar buiten toe uit zouden dragen leverde voor aanvang van het congres veel discussie op onder de Jonge Democraten. D66, aangevoerd door Van Mierlo, weigerde immers tot diep in de jaren '90 zichzelf een ideologisch predicaat te geven.⁶⁰ Onder veel JD'ers was de term liberaal te sterk geassocieerd met het gedachtegoed van de VVD en de JOVD. Ook de termen links en radicaal riepen in de ogen van veel JD'ers verkeerde associaties op, doordat dit geen recht deed aan de pragmatische insteek van de beweging. Veel progressieven zouden zich niet kunnen vereenzelvigen met deze benamingen. Over deze kwestie zou pas het tweede congres een overeenkomst zijn. Op 11 november 1984 neemt de ALV een amendement aan dat ervoor zorgt dat de vereniging voortaan door het leven gaat

⁵⁵ Interview Paul Hulst.

⁵⁶ Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie*, 227.

⁵⁷ Redactioneel, 'Logboek Jonge Democraten', *De Demo* 3(3), 17.

⁵⁸ Van de Bos, Bob, 'De teerling is geworpen. Verslag van de 1^e ALV Jonge Democraten.', *De Democraat* 17(4), 17-18.

⁵⁹ UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 111, Congresboek Jonge Democraten ALV 1, 3 en 4 maart 1984.

⁶⁰ Interview Boris van der Ham.

als vrijzinnig-democratische jongerenorganisatie.⁶¹ Ook in de jaren daarna bleef het ideologische etiket een belangrijk twistpunt binnen de JD.⁶²

Op het tweede congres wordt daarbij ook de ideologische richting van de JD verder gedefinieerd. De JD positioneerde zich op het tweede congres als directe opvolger van de VDJO, de jongerenorganisatie van de Vrijzinnig-Democratische Bond die tot 1946 actief was geweest in de Nederlandse politiek. De JD stelde op de ALV drie pijlers op van het vrijzinnig-democratische gedachtegoed zoals zij dat nastreefde. De eerste pijler was politiek gericht op persoonlijke vrijheid met de inachtneming van de vrijheid van anderen. Hierbij was de gelijke verdelingen van materiële zaken een voorwaarde. De tweede was politiek ondogmatisch denken en een pragmatische inslag bij het maken van keuzes. Tenslotte was er de wens tot verbetering van de invloed van de burger op het bestuur. Hiermee bleef de JD dichtbij het gedachtegoed van D66.⁶³

De JD koos er tijdens de eerste congressen voor zich sterk af te zetten tegen de JOVD die zij als conservatief en arrogant beschouwden. Dit blijkt al wanneer Mark Rutte, dan nog een Haags JOVD-lid, in 1984 in het Algemeen Dagblad beweerde dat de JOVD de enige onafhankelijke jongerenorganisatie was voor liberale jongeren in Nederland. Paul Hulst, in dat jaar gekozen als eerste voorzitter, greep deze gelegenheid aan om de publiciteit op te zoeken. Hij vroeg zich in een schriftelijke reactie af waarom de JOVD, als onafhankelijke organisatie, zijn dure congressen in het Hilton financierde met subsidie van de VVD. Wilde de JOVD echt dé onafhankelijke liberale jongerenorganisatie van Nederland zijn, dan moesten zij ook het geld van de VVD weigeren.⁶⁴ De banden met de JOVD, die jarenlang het bestaansrecht van de JD betwistte, bleven in de eerste jaren na de oprichting dan ook bijzonder ongemakkelijk.⁶⁵

Ook de band met D66 bleef slecht in de eerste jaren na de oprichting van de Jonge Democraten. Hoewel het bestuur en de leden formeel hadden ingestemd met de oprichting van de JD waren velen, waaronder Van Mierlo, nog weinig enthousiast.⁶⁶ Zo bleek ook uit het feit dat de JD nooit een vermelding kreeg in de statuten van de moederpartij. In de statuten van de JD werd D66 wel terloops genoemd, maar de relatie tussen de twee zou verder niet geformaliseerd worden. Desondanks werden afspraken gemaakt over subsidiering van de JD door D66.⁶⁷

Deze subsidie van de moederpartij was in de eerste jaren na de oprichting hard nodig. Aangezien de JD ondanks haar snelle ledengroei pas in 1986 goedkeuring kreeg voor een subsidie jongerenwerk was het geldtekort in de eerste jaren een terugkerend thema bij de vereniging.⁶⁸ Daarom werden in de eerste jaren een aantal initiatieven om geld te vergaren gestart. Zo werd de JD-trui in het leven geroepen⁶⁹, waren er meerdere inzamelingsacties en kwam er zelfs een Demo Réservé Wijn en JD jenever om genoeg geld te

⁶¹ Redactioneel, 'Na veertig jaar weer vrijzinnig Democraten. De JD kiest Duidelijk positie.', *Demo* 1(3), 22.

⁶² Interview Paul Hulst.

⁶³ UB Groningen, JD-Archief DNPP, inv.nr. 113, Congresboek ALV 3, 18 en 19 mei 1985.

⁶⁴ Klei, Ewout, *De weg naar de macht*, 104-105.

⁶⁵ Interview Paul Hulst.

⁶⁶ Van de Bos, Bob, 'De teerling is geworpen. Verslag van de 1^e ALV Jonge Democraten.', *Democraat* 17(4), 17.

⁶⁷ UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 15, Huishoudelijk reglement Jonge Democraten.

⁶⁸ Interview Paul Hulst.

⁶⁹ Redactioneel, 'Things go better in a JD-sweater', *Demo* 2(5), 28.

verzamelen voor de financiering van de groeiende organisatie.⁷⁰ De geldproblemen werden versterkt doordat de JD haar lidmaatschap kosteloos had gemaakt, om naar eigen zeggen iedereen een kans te geven om politiek actief te zijn.⁷¹

Ondanks weerstand van D66 en de JOVD ten aanzien van de oprichting van de Jonge Democraten realiseerde de organisatie snel een sterke ledengroei. Mede geholpen door het gratis lidmaatschap groeide de JD periode na haar oprichting in ruim anderhalf jaar uit tot een ledental van meer dan 1200.⁷² Dit groeiende ledental kwam ook ten uiting in het ontstaan van nieuwe deelafdelingen binnen de JD. Reeds twee maanden na de oprichting van de JD wordt op 3 mei 1985 de afdeling Groningen afgetrapt, en dezelfde zomer nog volgen de afdeling Limburg en Groot-Amsterdam. Nog voor de JD twee jaar bestaat ontstaan er negen afdelingen verspreid over de meeste regio's van het land.⁷³ De JD wordt hiermee al snel een van de grootste PJO's van Nederland met ledentallen die zich meten met PJO's van de PvdA en het CDA. Alleen de JOVD blijft gedurende de jaren '80 en '90 op gepaste afstand van de JD.⁷⁴

Samenvattend was de oprichting van de Jonge Democraten, 18 jaar na de oprichting van de moederpartij, een jarenlang voortslpende kwestie. Ondanks enkele prominentw voorstanders binnen de partij, was het hoofdbestuur van D66 en oprichter Hans van Mierlo lange tijd weinig positief over de politieke jongerenorganisatie. Dit was mede ingegeven door het feit dat D66 zichzelf eigenlijk al als een partij voor jonge mensen zag. Pas na het mislukte experiment met het JOAC, en interne druk van een groep jonge D66'ers, werd uiteindelijk in 1983 besloten over te gaan tot de oprichting van een onafhankelijke jongerenorganisatie. Uiteindelijk zou op 3 maart 1984 de JD officieel opgericht worden.

In tegenstelling tot D66, dat zichzelf tot in de jaren '90 geen ideologisch stempel wilde geven, kozen de Jonge Democraten ervoor zichzelf vrijzinnig-democratisch te noemen. De kern van het vrijzinnige gedachtegoed lag volgens de JD bij persoonlijke en materiele vrijheid, pragmatisme en de invloed van burgers op het bestuur. In de volgende hoofdstukken meer over de standpunten van de JD. Ondanks een chronisch geldgebrek en verstoorde verhoudingen met zowel de moederpartij als liberale concurrent de JOVD, wist de JD als snel uit te groeien tot een van de grootste PJO's van Nederland.

⁷⁰ Redactioneel, 'De Demo réservé nu vele malen voordeliger', *Demo 3(1)*, 22.

⁷¹ Redactioneel, 'Inschrijfformulier Jonge Democraten', *Demo 3(2)*, 51.

⁷² Redactioneel, 'Logboek Jonge Democraten', *Demo 3(3)*, 18-21.

⁷³ *Ibidem*, 20.

⁷⁴ Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen', 217.

De moderne functies van de Jonge Democraten

Zoals eerder besproken werd in de jaren '60 verwacht, mede als gevolg van het sterke ledenverlies van de politieke partijen, dat politieke jongerenorganisaties als onderdeel van het Nederlandse politiek zouden verdwijnen. In de jaren '70 en '80 vindt de PJO zijn rol binnen het politieke landschap opnieuw uit. In het eerste hoofdstuk staat beschreven hoe PJO's als het CDJA en de JS in deze periode als relatief onafhankelijke organisaties steeds meer ruimte krijgen om een eigen jongerenstandpunt te vertegenwoordigen. PJO's gaan in deze periode steeds vaker zelfstandig deelnemen aan het publieke debat. Ook de Jonge Democraten ontwikkelen zich al snel na de oprichting tot een kritische en onafhankelijke organisatie binnen de Nederlandse politiek.

De Jonge Democraten waren bij de oprichting in 1984 ideologisch gericht op het gedachtegoed van D66. Zij kozen er in de eerste jaren na de oprichting voor om binnen het gedachtegoed van D66 aandacht te vragen voor onderwerpen die zij als relevant voor jongeren beschouwden. Zo was er aandacht voor de hoge jeugdwerkloosheid die in de jaren '80 tot problemen leidde. Daarnaast sprak de JD zich uit tegen de plaatsing van middellandse afstandsruketten op Nederlands grondgebied. Dit waren onderwerpen waarover hun mening niet verschilde met die van D66, maar die op dat moment bij de moederpartij geen prioriteit genoten. De moederpartij was in die periode vooral bezig met kiesstelselhervormingen en de gekozen burgemeester.⁷⁵

Daarnaast waren ook Europese eenwording, een vrijer drugsbeleid en waarborging van de privacy van de burger jarenlang belangrijke thema's waarmee de JD zich wist te onderscheiden van de moederpartij.⁷⁶ Waar zaken als sterkere Europese integratie en het drugsbeleid vrij onomstreden waren, leverden andere onderwerpen meer controverse op binnen de vereniging. Zo werden op de eerste congressen resoluties die zich uitspraken tegen kernenergie en voor het stemrecht vanaf 16 jaar, een écht jongerenstandpunt, verworpen. Discussies over verschillende resoluties die op de congressen werden behandeld vormden langzaam het politieke programma van de JD in de eerste jaren na de oprichting. Veel standpunten van de Jonge Democraten veranderden per generatie JD'ers.⁷⁷

Dat de JD'ers het niet overal over eens waren bleek reeds in 1985. Waar moederpartij D66 zich nooit groot voorstander toonde van het koninklijk huis blijkt al snel dat dit ook binnen de jongerenorganisatie een punt van discussie was. Dit uitte zich voor het eerst tijdens de oprichtingsvergadering van de afdeling Utrecht in 1985, die de voorpagina van het Parool haalt. Op de vergadering neemt de zojuist opgerichte afdeling een motie aan die oproept tot het afschaffen van de monarchie, waarop vervolgens symbolisch de republiek wordt uitgeroepen. De afdeling oordeelde dat de huidige monarchie niet in de parlementaire democratie paste. De motie schepte ongenoegen bij aanwezige landelijk JD-bestuurder van Bram van Ugchelen die er naar eigen zeggen 'niet kapot van was'. Immers, zo stelde hij, is het koningshuis de beste reclame die Nederland zich kon wensen.⁷⁸

⁷⁵ Interview Paul Hulst.

⁷⁶ Interview Paul Hulst.

⁷⁷ Redactioneel, 'Na veertig jaar weer vrijzinnig Democraten. De JD kiest Duidelijk positie.', *Demo* 1(3), 22.

⁷⁸ 'Koningshuis goed voor verkoop tomaten', *Het Parool* (1 april 1985).

Ook bleek al kort na de oprichting bleek dat de JD niet terughoudend zou zijn wanneer de vereniging het oneens was met de lijn van D66. In 1985 liet de JD zich uiterst kritisch uit over de recent teruggekeerde Van Mierlo. Hein Roethof, toenmalig voorzitter van de JD, sprak in de Demo zijn verbazing uit over het voornemen van Van Mierlo om andermaal met de PvdA in gesprek te gaan over de oprichting van een progressieve volkspartij. Van Mierlo kon het niet menen zich over te geven aan een van de verstarde ideologieën waar hij zich zo fel tegen verzet had?⁷⁹ Hiermee nam de JD duidelijk stelling tegen Van Mierlo. Met zijn terugkeer als lijsttrekker eerder dat jaar had van Mierlo definitief een einde gemaakt aan het links-liberale ‘redelijk alternatief’ dat D66 kenmerkte tijdens het lijsttrekkerschap van Terlouw, met wie de JD warme banden onderhield.⁸⁰

In datzelfde jaar nog zetten de Jonge Democraten zich in voor de verlaging van de meerderjarigheidsgrens. In een brief die het landelijk bestuur naar de kamer stuurde pleitte de JD ervoor de leeftijd waarop men voor de wet volwassen is te verlagen van 21 naar 18, waardoor jongeren eerder in aanmerking zouden komen voor sociale bijstand en andere voorzieningen. De brief zou het eerste politieke succes van de JD worden. Na het sturen van de brief toont een Kamermeerderheid van PvdA, D66 en CDA zich bereid het wetsvoorstel, dat al in 1978 voor het eerst was ingediend, versneld door de Tweede Kamer te laten behandelen.⁸¹

Daarnaast koos de JD ervoor om binnen D66 een belangrijke rol te spelen in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 1986. Zij doen een dringende oproep aan Erwin Nypels om zich verkiesbaar te blijven stellen voor het D66-kamerlidchap. Nypels, die zich altijd sterk had gemaakt voor de oprichting van een jongerenorganisatie binnen D66, had twijfels over zijn intenties om in de kamer te blijven, maar besloot na een voorkeursactie van de JD om voor een zevende termijn te blijven. In een brief aan het hoofdbestuur pleit Nypels bij aankondiging van zijn kandideren voor een nieuwe koers bij D66, waarbij de partij definitief een plaats in het politieke spectrum zal moeten claimen.⁸²

De stellingnames en mondige houding van de JD leiden in de eerste jaren tot conflict en koele verhoudingen met D66. Vooral de relatie tussen Van Mierlo leidde tot een wederzijds gevoel van afkeuring. Beide partijen bekwam het gevoel dat de ander hem liever kwijt dan rijk was. Dit gevoel, dat al ontstond doordat Van Mierlo nooit heil had gezien in een jongerenorganisatie, werd na de terugkeer van Van Mierlo door herhaaldelijke kritiek van de JD steeds sterker. In 1986 leidde dit tot een verzoenend gesprek waarin Van Mierlo en het landelijk bestuur van de JD gezamenlijk spraken over de aard van de partij en de toekomstige verstandhouding. Hierin werd afgesproken de discussie voortaan in goede verstandhouding te voeren. Daarnaast zei Van Mierlo toe de openingstoespraak op het wintercongres in Utrecht te verzorgen.⁸³

In 1988 wordt de meerderjarigheidsgrens, waarvoor de JD had gepleit bij de Tweede Kamer, tot wet gemaakt. Ook in deze jaren probeerde de JD zich te profileren door jongeren een stem te geven. Hierbij

⁷⁹ Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie*, 239-241.

⁸⁰ Ibidem, 240.

⁸¹ Redactioneel, ‘PvdA, D66 en CDA voor JD plan’, *Demo* 2(5), 24.

⁸² Redactioneel, ‘Erwin Nypels onze kandidaat’, *Demo* 2(5), 25.

⁸³ Redactioneel, ‘LB praat met Van Mierlo’, *Demo* 3(1), 16.

lag de nadruk op sociaal-progressieve standpunten, in overeenkomst met het politieke programma van de vereniging.⁸⁴ Daarbij werd regelmatig kritiek geleverd op het sociaal-cultureel beleid van de regeringen van het CDA. Vooral de christelijke aard van de politiek moest het hierbij ontgelden. Het beleid ten aanzien van jongeren, maar ook bijvoorbeeld het emancipatiebeleid van de coalitiepartners was kortzichtig en miste samenhang, beweerde voorzitter Roel van de Poort in 1990 aan de vooravond van het wintercongres. Hij uitte ernstige zorgen over de toekomst van Nederland onder het CDA.⁸⁵

Ook de rol van D66 in het voortbestaan van het conservatieve CDA-beleid werd door de JD gehegeld. Wederom bij monde van voorzitter Van der Poort wordt de partij verweten te leunen op lijsttrekker Hans van Mierlo. De partij zou allang geen frisse of jonge ideeën meer hebben zei de JD-voorzitter in een interview met de Volkskrant. Van Mierlo leunde in de ogen van de JD, mede door de goede stand in de peilingen, achterover, terwijl er inhoudelijk weinig gebeurde binnen de partij.⁸⁶ De JD sloot met dit standpunt aan bij de zorgen die binnen D66 bestonden. Velen vreesden de partij boven haar stand zou leven, en dat zetelverlies in de toekomst onvermijdelijk zou zijn.⁸⁷

De onvrede over de christendemocratie zou voor een groot deel de politieke agenda van de Jonge Democraten bepalen in de jaren '90. Dit was een indirect gevolg van een slepende vete tussen JOVD-voorzitter Mark Rutte en JD-voorzitter Roel van de Poort in 1990. Rutte had met de JOVD datzelfde jaar de nota 'Mikken op het midden' gepubliceerd waarin de ambitie werd geuit tot liberale eenheid en het streven naar een kabinet zonder het CDA. Van de Poort was niet gecharmeerd van het aanbod D66 en/of de JD op te heffen om de wens van Rutte in vervulling te laten gaan. De kwestie leidde tot enkele verhitte uitwisselingen van argumenten in de Demo. Rutte zag de verschillen tussen de JD en de JOVD als overbrugbaar en hoopte de JD te kunnen verleiden tot een brede samenwerking.⁸⁸

Omdat de kwestie geen bevredigende uitkomst had opgeleverd besloot Rutte een bezoek te brengen aan het zomercongres van de Jonge Democraten om een ultieme poging te wagen om de JD te verleiden tot samenwerking. Hoewel hij in een vurig pleidooi in de algemene zitting zijn zaak had gemaakt voor de fusie van de JD met de JOVD, bleven de JD'ers ongewillig tegenover het idee. Rutte zou aangeboden hebben de JD de eerste en de laatste letter van de nieuwe beweging te laten kiezen, als de JOVD de middelste twee mocht bepalen. Niet onbegrijpelijk schoot dit veel congresgangers in het verkeerde keelgat. Wel waren zij bereid om samen met de JOVD en JS een regeerakkoord te schrijven om voor te sorteren op een toekomstige regering zonder het CDA. Na enige twijfel bij de JS zou twee jaar later 'het paarse regeerakkoord' gesloten worden. Deze term werd door de PJO's voor het eerst gebruikt, daarvoor was enkel gesproken van een blauw-rode coalitie.⁸⁹

Op 24 maart presenteerden de jongerenorganisaties 'het paarse regeerakkoord' in het perscentrum van Nieuwspoort. 'Wij gaan de wereld veranderen', zei toenmalig JS-voorzitter Mark de Koning tegen de

⁸⁴ Interview Henriëtte de Vos.

⁸⁵ Van der Poort, Roel, 'Kabinetsbeleid is rampzalig, hypocriet en mist samenhang', *Demo* 6(4), 17.

⁸⁶ Redactioneel, 'Van Mierlo nuchter onder JD kritiek', *Demo* 6(3), 3.

⁸⁷ Van der Land, Menno, *Tussen ideaal en illusie*, 264.

⁸⁸ Rutte, Mark, 'Tussen droom en daad. Samenwerking hoeft identiteit niet aan te tasten', *Demo* 7(3), 18-19.

⁸⁹ Klei, Ewout, *De weg naar de macht*, 114-116.

aanwezige politici en journalisten. Het akkoord was een reactie op een breder verlangen dat bij zowel PvdA, D66 als de VVD bestond: een regering zonder de eeuwige bestuurders van het CDA die sinds de oprichting in de jaren '70 doorlopend in de regering hadden gezeten. De Volkskrant noemde het akkoord een illustratie van het feit dat er behoefte in de samenleving was de heilige huisjes en de fetisjismen van de christendemocratie te slechten. D66-kamerlid Wolfensperger, op dat moment getipt als opvolger van Van Mierlo, gebruikte het akkoord bij de presentatie al als voorwendsel om een stembusakkoord met het de VVD en de PvdA voor te stellen.⁹⁰

In het akkoord dat de jongeren presenteerden stond een ambitieuze post-materiële agenda geformuleerd. Legalisering van het homohuwelijk, het draagmoederschap en softdrugslegalisering waren door de PJO's bestempeld als essentiële onderdelen van een toekomstig regeerakkoord tussen hun moederpartijen. Zaken die in de ogen van de PJO's op de agenda konden komen wanneer een coalitie zonder het CDA gerealiseerd werd. Daarnaast werden ook afspraken gemaakt over zaken als de winkeltijdenwet en aandacht voor duurzame energietransitie. De breedte van het akkoord was, zeker voor de jongerenorganisaties als niet-professionele organisaties, indrukwekkend met 27 pagina's over onderwerpen die varieerden van ambtenarensalarissen tot het Israël-Palestinaconflict.⁹¹

Het directe aandeel van de Jonge Democraten in het akkoord was vooral gericht op de afwijzing van de confessionele samenleving. In het akkoord werd gesteld dat de financiële gelijkstelling van het bijzonder onderwijs moest worden afgeschaft en het onderschrift 'god met ons' zou vervangen worden door de leus 'vrijheid, gelijkheid, broederschap'. Daarnaast zou de overheid principieel afstand moeten nemen van de onafhankelijke status van Vaticaanstad door de Nederlands ambassade in het land te sluiten.⁹² De jongeren lieten in het akkoord blijken een radicale herindeling van de samenleving na te streven. Hoewel sommige van deze ideeën een hoog symbolisch karakter hadden was bij dit paarse jongerenakkoord individualisering en ontzuiling het mantra.⁹³

Toen twee jaar later de droom van de jongeren in vervulling ging met het aantreden van het eerste kabinet Kok veranderde het aanvankelijke enthousiasme over het kabinet van PvdA, D66 en VVD al snel in een kritische houding. Binnen twee jaar na het aantreden van het kabinet ruilden de JD en de JS de JOVD als partner voor het nieuw jongerenakkoord in voor DWARS, de jongerenorganisatie van de kort daarvoor opgerichte fusiepartij GroenLinks. Samen vonden zij dat het kabinet te weinig investeringen deed om tot een duurzame energietransitie te komen. Het doel zou een groen jongerenakkoord zijn dat als fundament kon fungeren voor een toekomstig kabinet van PvdA, GroenLinks en D66. In het akkoord zou gefocust worden op milieuheffingen en alternatieve energiebronnen.⁹⁴

Voor moederpartij D66 kwam de kritiek op het klimaatbeleid op een ongemakkelijk moment. De partij kwam al in 1995 onder vuur te liggen door een reeks kabinetsvoorstellen waarbij de partij uiteen

⁹⁰ 'Jongeren prikkelen hun partijen met paars akkoord', *De Volkskrant* (28 maart 1992).

⁹¹ Persoonlijk archief Eddy Habben Jansen, Het Paarse Regeerakkoord.

⁹² Persoonlijk archief Eddy Habben Jansen, Het Paarse Regeerakkoord.

⁹³ Habben Jansen, Eddy, *De Jonge Liberalen. Een geschiedenis van de JOVD 1949-1994* (Amsterdam 1994), 105-107.

⁹⁴ 'Jongeren PvdA en D66 zijn paars beu', *Trouw* (21 november 1996).

getrokken werd door de plannen van het kabinet enerzijds en haar eigen milieustandpunten anderzijds.⁹⁵ Waar bij het paarse jongerenakkoord de partij nog enthousiast meeliftte, waren bij de kritiekpunten de reacties vanuit zowel de fractie als het landelijk bestuur vaak stekelig. Dit werd vooral duidelijk bij de gebruikelijke aanwezigheid van de JD bij de fractievergaderingen. Immers werd kritiek, ondanks dat de afhankelijkheid van de JD gerespecteerd werd, vaak als een aanval van binnenuit ervaren, vooral wanneer de partij in slecht weer zat.⁹⁶ Dit was vooral het geval vanaf 1995, het jaar waarin D66 tijdens de Provinciale Statenverkiezingen de eerste verliezen als gevolg van de regeringsdeelname te verduren kreeg.⁹⁷

In de tussentijd bleven de JS en de JD nog wel zitting nemen in het paarse overleg dat de PJO's in stand hadden gehouden sinds het jongerenakkoord in 1992. In dit verband bleven zij gedurende de hele zittingsperiode van het kabinet actief opkomen voor onderwerpen uit het paarse jongerenakkoord. De JOVD, de derde partner in het overleg, was dan ook zeer ontstemd over het voornemen van een groen akkoord, waarover de JOVD niet van te voren was ingelicht. Het persbericht dat hierover uitgestuurd was door DWARS leek daarnaast te voorbarig te zijn geweest. De druk van de JOVD om uit het akkoord te stappen en de grote verschillen tussen de JD en DWARS op sociaaleconomische onderwerpen zorgden er uiteindelijk voor dat het groene jongerenakkoord er nooit zou komen. De samenwerking met DWARS was hierdoor voorlopig beëindigd.⁹⁸

In 1998 werkte de JD wederom samen met de JS en de JOVD voor het pamflet 'Paars II, Ja of nee?' waarin de PJO's een advies uitbrachten aan een eventueel volgend paars kabinet. Zij klaagden dat de regering zich in de vierjarige regeerperiode alleen maar met economische zaken had bezig gehouden, en weinig had gedaan aan de post-materiële agenda. Zo was euthanasie niet uit het strafrecht gehaald en moest de burger nog altijd meer zeggenschap krijgen over orgaandonatie, zo vonden de PJO's. Het enthousiasme was zelfs bij de JD, eens zo vurig voorstander van een CDA-loos kabinet, getemperd. Boris van der Ham zei tegen Trouw alleen een nieuw paars kabinet te willen als het kabinet ook in alle opzichten paars zou zijn. De JOVD en de JS dachten ondertussen openlijk over alternatieve samenstellingen na. 'Paars II, ja of nee?' zou het laatste wapenfeit worden van het paarse jongerenoverleg.⁹⁹

De samenwerkingsverbanden die tussen PJO's ontstaan waren, werden in de periode daarna een basis voor verdere samenwerking. De paarse overleggen en het groene overleg waren relatief nieuwe fenomenen voor PJO's die in de jaren '90 elkaar steeds vaker op gingen zoeken. Besturen wisselden vaak elk jaar of elke twee jaar waardoor samenwerking van jaar tot jaar sterk kon variëren. Hoewel de PJO's vaak afhankelijk waren van de individuen die op dat moment in het bestuur zaten, nam het aantal samenwerkingsverbanden in de jaren '90 sterk toe. De JD nam aan het eind van de jaren '90 deel aan verschillende samenwerkingsverbanden die van links tot rechts gesteund werden. De samenwerking was gedeeltelijk aangemoedigd door de stagnerende ledenaantallen waar veel jongerenorganisaties meer te

⁹⁵ D66 jaaroverzicht 1995, <https://dnpp.nl/dnpp/pp/d66/jv/1995>, (geraadpleegd 20 februari 2019).

⁹⁶ Interview Boris van der Ham.

⁹⁷ D66 jaaroverzicht 1995, <https://dnpp.nl/dnpp/pp/d66/jv/1995>, (geraadpleegd 20 februari 2019).

⁹⁸ Klei, Ewout, *De weg naar de macht*, 118.

⁹⁹ 'Jongeren: Paars I was niet paars genoeg', *Trouw* (26 mei 1998).

maken kregen in de tweede helft van de jaren '90. Over dit probleem wordt in het volgende hoofdstuk uitgebreider gesproken.¹⁰⁰

Een van de acties die door de JD met succes opgezet werd in 2000, tijdens het voorzitterschap van het latere D66-kamerlid Kamerlid Boris van de Ham, is het organiseren van een manifest tegen de Nederlandse politieke cultuur van gedogen. Dit manifest kon op steun van alle PJO's van DWARS tot de SGJP rekenen.¹⁰¹ Ook de christelijke jongerenorganisaties werken vanaf deze periode steeds vaker samen met de JD. Het CDJA, werkte zo in 2001 meermaals samen met de JD op onderwerpen die relatie hadden tot de Europese Unie. Zo stuurden de beide verenigingen samen een persbericht uit over het vastleggen van Brussel als officiële hoofdstad van de Europese Unie. Tegen het handhaven van de vergaderingen van Europees Parlement in Straatsburg.¹⁰²

Concluderend kan gesteld worden dat de Jonge Democraten in de eerste jaren na de oprichting, ondanks dat er nog veel opgebouwd moest worden ambitieuze ideeën wisten te formuleren, vaak van progressievere aard dan de ideeën van moederpartij D66. De aanvankelijk onwillige houding van D66 tegenover de JD zorgde er in de beginjaren voor dat de jongeren zich vaak kritisch opstelden naar D66 toe. Hoewel de relaties door de jaren heen verbeterden was de JD niet bang om kritiek te hebben op het beleid, ook als het tegen de wensen van de moederpartij inging. De JD toonde zich in de eerste jaren na de oprichting constructief, maar ook weerbaar en principieel wanneer het nodig is.

Aan het eind van de jaren '80 is er vanuit de JD steeds vaker kritiek op het beleid van het CDA. In deze periode ontwikkelt de JD zich samen met de JOVD en de JS tot vocale voorstanders van een paars kabinet. Hiervoor presenteren zij gezamenlijk een jongerenakkoord waarin zij een ambitieuze post-materiele agenda presenteren. Ook na de realisatie van het paarse kabinet blijft de JD samen met de andere PJO's kritisch op de uitvoering van de plannen die zij in het akkoord opstelden. De periode is een voorbode voor de tweede helft van de jaren '90 waarin de JD steeds vaker samen gaat werken met andere PJO's. Niet alleen met de paarse PJO's, maar ook in een bredere verbanden die breed bedragen werden van links tot rechts.

¹⁰⁰ Interview Boris van der Ham.

¹⁰¹ Interview Boris van der Ham.

¹⁰² UB Groningen, JD-archieff DNPP, inv.nr. 459, Persbericht: 'Jonge Democraten en het CDJA willen Brussel als hoofdstad'.

De traditionele functies van de Jonge Democraten

De veranderde verhouding tussen politieke jongerenorganisaties en hun moederpartijen na de ontzuiling zorgde ervoor dat jongerenorganisaties zich onafhankelijker konden opstellen. PJO's ondersteunden aanvankelijk de rekruterings- en selectiefunctie van politieke partijen door als voorportaal van de politieke arena te fungeren en jongeren voor de politiek te interesseren. Jongeren die sympathiseerden met het gedachtegoed van de partij werden door de PJO geworven en opgeleid. Hoewel de JD zich al in een vroeg stadium ontwikkelde tot een organisatie die gericht was op politieke output bleef de JD ook de opleiding, rekrutering en doorstroom van jongeren erg serieus nemen. Dit hoofdstuk bespreekt nader de invulling die de Jonge Democraten gaven aan deze functies.

Zoals eerder besproken werd de JD door een aantal Jonge D66'ers opgericht om te voorkomen dat jongeren die sympathiseerden met het gedachtegoed van D66 over zouden stappen naar de JOVD en later de VVD. De eerste activiteiten van de vereniging hielden dan ook vooral verband met het gedachtegoed van moederpartij D66. Voor de VVD, een groot liberaal machtsblok in de jaren '80, was de JOVD een belangrijk instroomkanaal waar veel parlementariërs opgeleid werden. De JOVD kaapte nu jonge D66-sympatisanten weg, maar de doorstroom van de JOVD naar D66 was vrijwel onbestaand. Met de Jonge Democraten wilden de oprichters een kweekvijver creëren, die net als de JOVD een onafhankelijke status zou krijgen. In hun ogen had de JOVD te weinig potentie om jongeren te rekruteren en doorstroom naar D66 te realiseren.¹⁰³

In het openingsnummer van het verenigingsblad *Demo*, dat de JOVD al voor de officiële oprichting van de JD voor het eerst uitgaf, beloofde aankomend voorzitter Paul Hulst de strijd aan te gaan met de JOVD die in zijn ogen het liberale jongerenwerk had laten vertroebelen. Hij beloofde dit te doen door een open discussie te voeren op basis van sterke inhoudelijke argumenten. Hij wilde zich met deze uitspraak afzetten tegen de JOVD die vond dat de JD inhoudelijk te weinig van de JOVD verschilde om bestaansrecht te hebben. Hij riep Jonge Democraten op om te helpen door zoveel mogelijk deel te nemen aan de verschillende opgerichte werkgroepen binnen de JD en de agenda, die reeds goed gevuld was met themadagen, congressen en informatiebijeenkomsten, goed in de gaten te houden.¹⁰⁴

De eerste uitdaging voor het oprichtingsbestuur van de Jonge Democraten was het verkrijgen van een ledenbestand van minimaal duizend leden. Dit was de drempel die door het ministerie aan jongerenorganisatie werd gesteld voor het verkrijgen van subsidie. Daarom werd al voor de oprichting de duizendledenactie gestart. Hiervoor zou het bestuur een tour maken langs tientallen onderwijsinstellingen door het hele land. Daarnaast werden alle bestaande leden opgeroepen minimaal twee nieuwe leden aan te melden. Bij het halen van de doelstelling zou de JD naar verluidt aanspraak kunnen maken op bijna honderdduizend euro aan subsidies.¹⁰⁵

Voordat deze subsidie binnenkwam moest de JD met enkele duizenden guldens die door D66 bijgedragen waren rondkomen. Desondanks ging de JD in 1984 van start met een aantal succesvolle

¹⁰³ Interview Paul Hulst.

¹⁰⁴ Hulst, Paul, 'Van de voorzitter: 'Mitt am drucker'', *Demo* 1(1), 7.

¹⁰⁵ Hulst, Paul, 'Wij gaan steeds harder tegen hard', *Demo* 1(2), 25.

activiteiten, die zich vooral richtten op de Europese verkiezingen die dat jaar plaatsvonden. Zo vond in mei van 1984 de eerste themadag van de JD plaats met als onderwerp de aankomende Europese verkiezingen. Op de dag zouden verschillende sprekers voorblikken op de Europese verkiezingen, waaronder D66 Europarlementariër en voormalig Eerste Kamerlid Doeke Eisma. Ook bij de Europamanifestatie die de JD organiseerde bij de Oudemanhuispoort, een gebouw van de Universiteit van Amsterdam, en het symposium over 'jongeren en Europa' kwam Eisma spreken.¹⁰⁶

In 1986, na het behalen van de ledendrempel, kon de JD meer activiteiten organiseren. Ondertussen werden de meeste activiteiten georganiseerd op lokaal niveau. Bij de verschillende afdelingen kon wekelijks een politiek café bezocht worden of een politieke lezing over uiteenlopende onderwerpen, meestal gericht op de actualiteit. Daarnaast organiseerden afdelingen vaak gezelligheidsactiviteiten en borrels. Het landelijk bestuur ondersteunde de afdelingen met een breed landelijk cursusaanbod. Zo konden leden bij de JD onder andere spreekvaardigheids-, argumentatie-, discussie- en politieke stromingencursussen volgen.¹⁰⁷

De JD toonde zich al kort na haar oprichting een internationaal gerichte organisatie. Al ten tijde van het JOAC konden individuele leden lid worden van het Forum International, een organisatie voor radicaal democratische jongeren die het informeren en in contact brengen van gelijkgezinde jongeren als doel had.¹⁰⁸ Daarnaast was de JOAC als waarnemende organisatie betrokken bij de International Federation of Liberal Youth (IRFLY), een organisatie van jongeren wereldwijd die jaarlijks een aantal seminars organiseerden over globale thema's. De IRFLY organiseerde daarnaast jaarlijkse congressen waarop de leden van de aangesloten organisaties samen een visie ten aanzien van internationale politieke vraagstukken probeerden te formuleren. De intentie van het hoofdbestuur was om zo snel mogelijk tot een volwaardig lidmaatschap van de IRFLY te komen.¹⁰⁹

In de ogen van het bestuur zou het lidmaatschap van de IRFLY vooral de leden mogelijkheden geven om zich op de internationale politiek te oriënteren. Zij zagen daarentegen ook in dat de discussie bij de IRFLY meer tussen de verschillende organisaties gevoerd werd dan tussen leden.¹¹⁰ Het lidmaatschap van de IRFLY was controversieel bij de JD. Sommige leden hadden bezwaar tegen de organisatie omdat er een duidelijk conservatief-liberale vleugel binnen de partij was. Een van de belangrijkste organisaties aan de rechter vleugel was de JOVD waarmee de verhouding erg slecht was. Ondanks bezwaren besloot de tweede ALV het lidmaatschap van de IRFLY niet af te wijzen.¹¹¹

Tenslotte organiseerde de JD reeds vanaf haar oprichting verschillende reizen met een educatief karakter. In de eerste jaren werden achtereenvolgens Straatsburg, Berlijn en Brussel bezocht. De reizen gingen over het algemeen vergezeld met een aantal gezelligheidsactiviteiten en avonden waarop feestgevierd kon worden, maar gingen ook gepaard met een bezoek aan andere politieke bewegingen en, in

¹⁰⁶ Redactioneel, 'Agenda', *Demo* 1(2), 38.

¹⁰⁷ Redactioneel, 'Up to JDate: agenda', *Demo* 10(5), 28-31.

¹⁰⁸ Idem.

¹⁰⁹ Redactioneel, 'Congresdemo: resolutie IRFLY', *Demo* 1(2), 22.

¹¹⁰ Idem.

¹¹¹ Redactioneel, 'Na veertig jaar weer vrijzinnig Democraten. De JD kiest Duidelijk positie.', *Demo* 1(3), 22-23.

het geval van Straatsburg en Brussel met een bezoek aan de Europese parlementen in die steden.¹¹² De reizen waren vaak snel vol en waren en bleven ook in de jaren '90 erg populair onder de leden.¹¹³

JD-leden die behoefte hadden om zich in een specifiek onderwerp te verdiepen konden zich aansluiten bij een van de werkgroepen van de vereniging. Werkgroepen met thema's als defensie, sociaal-economie en onderwijs dachten na over beleid binnen hun eigen thema en gaven inhoudelijke steun aan het landelijk bestuur. De werkgroepen waren daarmee niet alleen belangrijk voor de ontwikkeling van de individuele leden maar gaven input voor landelijke congressen waar ruimte was voor het bediscussiëren van uiteenlopende thema's. De input van de werkgroepen vormde daarmee de basis voor het politieke programma van de JD.¹¹⁴

Discussie werd binnen de Jonge Democraten als belangrijk onderdeel gezien van de vereniging. Het was daarom gebruikelijk om sprekers uit te nodigen met afwijkende meningen.¹¹⁵ Zo sprak op het wintercongres van 1986 naast D66-lijsttrekker Van Mierlo ook Hans van der Spek, een van de oprichters van de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP). Bij de JD kreeg hij een podium om te spreken namens het PSvO, een nieuwe partij die was opgericht uit onvrede over het voornemen van de PSP om te fuseren met de Communistische Partij Nederland (CPN) en de Politieke Partij Radicalen (PPR).¹¹⁶ Maar ook VVD'ers kregen door de jaren heen meermaals een podium bij de JD, zo sprak twee jaar later Frans Weisglas op een JD-congres over ontwikkelingssamenwerking en buitenlandse handel.¹¹⁷

Ook het ledenblad, de Demo, was een belangrijk medium voor discussie binnen de vereniging. In de Demo werden de congresverslagen gepubliceerd, vacatures voor landelijke functies en landelijke activiteitenkalenders. Maar ook veel opiniërende stukken van leden, niet-leden en D66'ers werden geplaatst. Vaak werden kwesties via de Demo bij de leden onder de aandacht gebracht. De Demo kende een vaste discussieparagraaf waarin leden zelf konden reageren op discussieonderwerpen binnen de vereniging of op het nieuws. Zo werd er in de jaren '80 meermaals gediscussieerd over staatsrechtelijke onderwerpen als de gekozen burgermeester, het referendum en het koningshuis.¹¹⁸ Daarnaast was er, vooral vanaf de jaren '90, steeds vaker ruimte voor meningen van andere organisaties. Zo schreven onder andere JS-voorzitter Marcel Hoogland en JOVD-voorzitter Mark Rutte opiniestukken in de Demo.¹¹⁹

Discussie met andere politieke organisaties was erg belangrijk voor de JD. Daarom was de JD sinds 1988 aangesloten bij het politieke scholingsverband M50, een organisatie die bestuurd werd door de JD samen met de JOVD, het CDJA, JS en de Pacifistisch Socialistische Jongerengroepen (PSJG). Het doel van M50 was het informeren van jongeren en het aanbieden van diverse meningen waarna jongeren

¹¹² Redactioneel, 'Logboek Jonge Democraten', *Demo* 3(3), 17-19.

¹¹³ Interview Henriette de Vos.

¹¹⁴ Redactioneel, 'De werkgroepen van de JD', *Demo* 3(4), 20-21.

¹¹⁵ Interview Henriette Vos.

¹¹⁶ Redactioneel, 'Van Mierlo en van der spek op congres', *Demo* 3(1), 18-19.

¹¹⁷ Redactioneel, 'Congresbijlage', *Demo* 5(2), 9.

¹¹⁸ Kalkhoven, Ingrid, 'Diskussie: De gekozen burgermeester', *Demo* 2(4), 21-22. Klaassen, Elmer, 'Diskussie: referendum de Principieel democratische discussie', *Demo* 1(3), 9.

¹¹⁹ Rutte, Mark, 'Tussen droom en daad. Samenwerking hoeft identiteit niet aan te tasten', *Demo* 7(3), 18-19. Hoogland, Marcel, 'D66 stemmen vanwege Van Mierlo? Prima hoor, maar denk even verder na.', *Demo* 7(5), 7 en 17.

uitgedaagd werden zelf een keuze te maken tussen de verschillende varianten. Elke aangesloten PJO kon een voorstel doen om tot een vormingsproduct te komen. Na toestemming van de andere PJO's kon het product uitgewerkt worden en gebruikt voor rondgang langs scholen. De M50 probeerde op deze manier verschillende groepen jongeren gericht te interesseren voor politieke onderwerpen.¹²⁰

Een van de eerste lespakketten die door de JD werd samengesteld voor M50 was een project over het milieu voor de lagere technische school.¹²¹ Vanaf de oprichting van de JD was diversiteit een probleem geweest voor de Jonge Democraten. De meerderheid van de vereniging bleef blank, hoogopgeleid en niet-gehandicapt. Ondanks dat meer diversiteit in de jaren '90 jaarlijks in de plannen van aantredende besturen stond bleven vrouwen, etnische minderheden en laagopgeleiden in de minderheid bij de Jonge Democraten.¹²² Hierom werd er in 1990 een vrouwen netwerk opgericht binnen de JD om vrouwen meer te betrekken bij de vereniging. Dit netwerk zou participatie van vrouwen en andere ondervertegenwoordigde groepen intern actief ondersteunen.¹²³

Het doel van het vrouwen netwerk was een meer consistent beleid ten aanzien van minderheden binnen de vereniging. Slechts de werkgroep Diversiteit, die al sinds 1985 bestond, was volgens de oprichters niet genoeg om groepen jongeren die toen vaak niet betrokken waren te betrekken bij de JD. Discussies over diversiteit werden daarvoor, zo werd meenden de oprichters van het netwerk, vaak na een geagendeerde activiteit subtiel terug onder het tapijt geschoven. Door een goed georganiseerde interne lobby hoopten de oprichters van het netwerk iets te kunnen veranderen. Bij de discussie over diversiteit bij de JD kwam systematisch één positieve uitzondering naar voren. Waar minderheden en vrouwen weinig actief waren, was dit anders voor veel homoseksuelen die een altijd een substantieel onderdeel van de achterban van de Jonge Democraten hadden gevormd.¹²⁴

Het werven van nieuwe leden was voor de Jonge Democraten tot dan toe voor de wind gegaan. Al in 1985 werd het duizendledeninitiatief succesvol afgesloten. In de jaren daarna had de JD een ledenaantal dat schommelde tussen de 1500 en de 2000 leden. Daarmee kon de JD zich meten met andere PJO's als het CDJA en JS die vergelijkbare ledenaantallen hadden. De enige die op ruime afstand bleef was de JOVD die in 1992 3500 leden telde. Vanaf 1992 begonnen vrijwel alle PJO's leden te verliezen. Zo had de JOVD in 1997 nog 'slechts' 1500 leden. Ook de JS zakte in deze periode terug naar 1000 leden, een dieptepunt voor de JS sinds de oprichting in 1977.¹²⁵

Het ledenverlies van de jongerenorganisaties was deels veroorzaakt door de studiedruk die in de jaren '90 steeds hoger werd. Door bezuinigingen op de studiefinanciering en strengere regels stonden jongeren onder grote druk om hun studie snel af te ronden. Hierdoor hadden veel jongeren minder tijd om nevenactiviteiten naast hun studie te ondernemen. Deze ontwikkeling werd niet alleen gevoeld door PJO's, ook andere verenigingen voor studenten, zoals studentencorpsen, zagen ledenaantallen teruglopen.

¹²⁰ Redactioneel, 'Choice: een nieuw maandblad van M50', *Demo* 5(3), 17.

¹²¹ Idem.

¹²² Interview Boris van der Ham, Interview Henriëtte de Vos.

¹²³ Van de Luijt, Arie, 'Vrouwen netwerk in oprichting. Belangengroep in de JD: vloek of zegen?', *Demo* 6(5), 39.

¹²⁴ Idem.

¹²⁵ Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partij', 210-220.

Daarnaast hadden de PJO's in deze periode concurrentie van ad hoc jongerenverbanden die opgericht waren met een specifiek doel. Een voorbeeld hiervan van NietNix, een politieke vernieuwingsbeweging die zich vooral richtte op de PvdA. Bij deze beweging waren naast jonge PvdA'ers ook verschillende D66'ers betrokken waaronder Boris van de Ham.¹²⁶

Hoewel het ledenaantal bij de Jonge Democraten af begon te nemen duurde het lang voordat de consequenties hiervan werden gevoeld. In het boekjaar 1994 groeiden de inkomsten van de JD nog ten aanzien van de voorgaande jaren. Wel werd er in dit jaar geklaagd over de afnemende succes van ledenwerfacties. De decentralisatie van de jaarlijkse ledenwerfcampagne kort daarvoor leidde eveneens tot weinig tevredenheid binnen de organisatie. Ondanks inspanningen was de JD gekrompen tot duizend leden. De JD was inmiddels tot de conclusie gekomen dat zij jongeren tot noch toe geen alternatief hadden kunnen bieden tegen het heersende beeld dat politiek saai was en alleen over cijfertjes ging.¹²⁷

Ondanks een enthousiaste poging van het LB, dat in 1994 als vervolg op het duizendledeninitiatief de 2000-leden-doelstelling in het leven riep, bleef de stagnatie in de jaren daarna doorzetten. Om de afdelingen te stimuleren om bij te dragen aan de ledengroei startte het landelijk bestuur een taartenactie waarbij de afdelingen voor elke vijf nieuwe leden een taart kregen. Ondanks dat er nog altijd optimisme over de toekomst van de vereniging heerste, moest het LB schoorvoetend toegeven dat de JD nog slechts 700 subsidiabele leden telde. Een dieptepunt in de geschiedenis van de vereniging. Ondanks het optimisme bij het landelijk bestuur hadden geen van de maatregelen die zij genomen hadden effect gehad op het aflopende ledenaantal waar ook de JD in deze periode te maken had gehad.¹²⁸

Vanaf het jaar 1995 werden er verdere initiatieven opgezet om jongeren te activeren. Ten bate van verbreding ging de JD in deze periode met uiteenlopende maatschappelijke jongerenorganisaties samenwerken. Zo werden in 1995 banden aangehaald met organisaties als het Jongerenplatform gehandicapt (JOPLA) en Turkse studentenverenigingen om de basis van de vereniging te verbreden. Daarnaast werden banden met de jongerenorganisaties van vakbondsverenigingen FNV en CNV versterkt.¹²⁹ Ook was de JD in samenwerking met de vakbonden betrokken bij demonstraties tegen voorgenomen bezuinigingen in het onderwijs. Deze werden georganiseerd door het in 1994 opgerichte Landelijk Actiecomité Scholieren (LAKS).¹³⁰

In de jaren '90 was de JD als politieke organisatie, ook onder druk van dalende ledenaantallen, steeds minder gericht op het gedachtegoed van moederpartij D66. De organisatie die ooit opgericht was als organisatie door en voor Jonge D66'ers ontwikkelde zich tot een plek waar ruimte was voor jongeren met uiteenlopende meningen. Niet alleen VVD-stemmers, maar ook Groenlinks- en PvdA-stemmers bevonden zich onder de actieve leden van de Jonge Democraten.¹³¹ Desondanks zou juist tegen het einde van de jaren '90 de formele banden tussen de JD en D66 aangesterkt worden om ledengroei te bevorderen.

¹²⁶ Interview Boris van der Ham.

¹²⁷ Redactioneel, 'Up to JDate: Campagne geflopt', *Demo* 10(5), 28.

¹²⁸ Van Lierop, Marco, 'Tussentijdse evaluatie beleidsplan 1994: De JD is aardig op weg', *Demo* 11(3), 14-15.

¹²⁹ Redactioneel, 'Beleidsplan Jonge Democraten 1995', *Demo* 11(5), 25.

¹³⁰ Redactioneel, 'Up to JDate: De JD gaat actievoeren', *Demo* 11(5), 30.

¹³¹ Interview Henriëtte de Vos.

Vanaf 1998 begon het ledenaantal van de Jonge Democraten weer licht te groeien. De twee besturen onder Boris van de Ham probeerden het ledenaantal te verhogen door de JD vaker deel te laten nemen aan openbare demonstraties en de JD actiever op te laten treden in het publieke debat. Het grootste verschil dat in deze periode werd gemaakt was de invoering van het duo-lidmaatschap. Deze vorm van lidmaatschap hield in dat Jonge D66'ers een extra JD-lidmaatschap vrijwel gratis aan konden schaffen, waardoor zij niet alleen kennis konden nemen van de JD, maar ook de ledenaantallen konden vergroten. Hoewel er binnen de vereniging zorgen waren over onafhankelijkheid van de JD leverde het duo-lidmaatschap vanaf de eeuwwisseling een sterke stijging op in het JD-lidmaatschap.¹³²

Uit de vroege jaren van de Jonge Democraten zijn er weinig leden in de landelijke politiek terechtgekomen. Toch kwamen veel van hen in het leven nog wel in aanraking met de politiek. Paul Hulst besloot na zijn carrière bij de Jonge Democraten, ondanks meerdere aanbiedingen om op de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer te komen, aan het werk te blijven als politieman. Zijn opvolger Hein Jaarsma kwam wel terecht in de politiek. Jaarsma studeerde geneeskunde, maar verkoos een publieke carrière boven het worden van arts. Hij zou onder andere gemeenteraadslid en wethouder worden in de gemeente Hilversum. Ook veel andere JD'ers kwamen op lagere bestuursniveaus in aanraking met vertegenwoordigende functies.¹³³

Het enige Kamerlid dat de JD in de eerste 15 jaar na haar oprichting voort zou brengen was voorzitter Boris van der Ham, die de vereniging leidde van 1998 tot 2000.¹³⁴ Na het jaar 2000 brengt de JD nog enkele prominente D66'ers voort. Jan Paternotte, die voorzitter was in het jaar 2004/2005, zou in 2014 D66-Amsterdam tot een historische 14 zetels in de gemeenteraad leiden. In 2017 zou hij als Kamerlid toetreden. In 2019 is hij landelijk campagneleider voor D66.¹³⁵ Rob Jetten, JD-voorzitter in 2007/2008, werd al op zijn 22ste fractievoorzitter bij D66 Nijmegen waar hij, net als Paternotte in Amsterdam, een grote overwinning behaalde bij de verkiezingen. Jetten werd Kamerlid in 2017 en hij is vanaf 9 oktober 2018 politiek leider van D66. Met de verkiezing van Jetten kon de JD zich, na beperkte resultaten in de periode voor 2000, definitief profileren als opleidingsplek voor politici van de toekomst.¹³⁶

Concluderend kan gezegd worden dat de Jonge Democraten als jongerenorganisatie snel aan leden wonnen in de eerste jaren na de oprichting. Dit deed de JD door een sterke nadruk te leggen op de ontwikkeling van de leden en actief jongeren te benaderen. Ondanks dat de JD gericht was op het gedachtegoed van moederpartij D66 was er veel interne discussie, waren afwijkende meningen geaccepteerd, en lag de nadruk op de dialoog. Daarnaast was het mogelijk voor leden om zich te ontwikkelen door middel van cursussen, internationale organisaties, werkgroepen en lezingen. De JD wist op de deze manier binnen enkele jaren zijn bestaansrecht te bewijzen en ledenaantallen te trekken die vergelijkbaar waren met PJO's van grote partijen als het CDA en de PvdA.

¹³² Interview Boris van der Ham.

¹³³ Interview Paul Hulst.

¹³⁴ Interview Boris van der Ham.

¹³⁵ *Biografie Jan Paternotte*, https://www.parlement.com/id/vieq19f0xi1y/j_m_jan_paternotte, (geraadpleegd 2 maart 2018).

¹³⁶ *Biografie Rob Jetten*, https://www.parlement.com/id/vk8zgjif6kp7/r_a_a_rob_jetten, (geraadpleegd 2 maart 2019).

In de jaren negentig kreeg de JD net als veel andere jongerenorganisaties te maken met een stagnerend ledenbestand. Door toegenomen studiedruk en concurrentie van andere politieke organisaties als NietNix daalde het aantal leden met duizend in enkele jaren, waardoor de JD werd gedwongen zichzelf opnieuw uit te vinden. Hierdoor zou de JD nog verder verbreden door samen te werken met diverse maatschappelijke jongerenorganisaties. De JD was onderhand niet alleen een vereniging van D66'ers, maar een bredere organisatie voor vrijzinnige jongeren. Aan het eind van de jaren '90 begon de JD weer langzaam te groeien. Naast een sterkere actiegerichtheid droeg ook het combilidmaatschap bij aan de ledengroei.

Conclusie

Na de jaren '90 groeide de Jonge Democraten uit tot de grootste politieke jongerenorganisatie van Nederland. In 2017, bijna 35 jaar na het oprichtingscongres, waren de Jonge Democraten, ondanks de aanvankelijk slechte verhouding met moederpartij D66, uitgegroeid tot een PJO met meer dan 6000 leden. Daarnaast werden zowel campagneleider Jan Paternotte als politiek Leider Rob Jetten opgeleid door de Jonge Democraten en had de organisatie landelijke bekendheid. Het succes van het nieuwe decennia was de beloning voor de stevige basis die gelegd werd in de jaren '80 en de jaren '90.

Jongerenorganisaties ontstonden in een periode waarin massapartijen gericht waren op het integreren van verschillende groepen binnen de partijstructuur. Hier hoorden vanaf de jaren '20 ook onder andere jongeren- en vrouwenorganisaties bij. Alle verzuilde politieke partijen richtten in de eerste helft van de 20ste eeuw een jongerenorganisatie op. Hoewel het doel per organisatie verschilde, waren alle organisaties ondergeschikt aan het bestuur van de moederpartij. De jongeren hadden zelden de mogelijkheid om een eigen standpunt te formuleren en waren in de meeste gevallen alleen in het leven geroepen om jongeren binnen het gedachtegoed van de beweging te socialiseren.

In de jaren '60 neemt de grip van de verzuiling op de Nederlandse samenleving steeds verder af. Zowel politieke partijen als de jongerenorganisaties krijgen in deze periode te maken met sterk ledenverlies. In deze periode krijgen PJO's meer ruimte om zelfstandig binnen de politiek te functioneren. Dit gaf ruimte om een eigen slag te geven aan het gedachtegoed van de moederpartij waaraan zij in naam verbonden blijven, en om een eigen jongerenstandpunt te articuleren. PJO's worden in deze periode organisatorisch en politiek steeds minder afhankelijk van hun moederpartijen.

De oprichting van de Jonge Democraten, 18 jaar na de oprichting van de moederpartij, was een jarenlang voortslepende kwestie. Ondanks enkele voorstanders binnen de partijtop waren het hoofdbestuur van D66 en oprichter Hans van Mierlo lange tijd uitgesproken negatief over de oprichting van een politieke jongerenorganisatie. D66 zag een jongerenorganisatie als een onderdeel van het verzuilde partijsysteem waartegen de partij juist wilde ageren. Jongeren konden volgens het bestuur volledig meedraaien binnen de bestaande structuren van de partij. Pas na het mislukte experiment met het JOAC, en interne druk van een groep jonge D66'ers, werd uiteindelijk in 1983 besloten over te gaan tot de oprichting van een onafhankelijke jongerenorganisatie. Uiteindelijk zou op 3 maart 1984 de JD officieel opgericht worden.

In tegenstelling tot D66, dat zichzelf tot in de jaren '90 geen ideologisch stempel wilde geven, kozen de Jonge Democraten duidelijk positie door zichzelf vrijzinnig-democratisch te noemen. Met dit predicaat wilde de JD zich positioneren als opvolger van de VDJO, die net als haar moederpartij de VDB in 1946 opgegaan was in de PvdA. Hoewel de aard van vereniging toestond dat de standpunten van de JD regelmatig konden veranderen koos de JD systematisch voor sociaal progressieve standpunten. De kern van het vrijzinnige gedachtegoed lag volgens de JD bij persoonlijke en materiele vrijheid, pragmatisme en de invloed van burgers op het bestuur. De standpunten van de JD waren vaak progressiever dan de ideeën van moederpartij D66.

Door progressieve standpunten in te nemen die jongeren aanspraken wist de JD zich al snel te profileren bij veel jongeren en groeide de vereniging snel in ledenaantal. Zo werd de doelstelling zo snel

mogelijk duizend leden te vergaren binnen ruim een jaar gehaald. Ondanks dat de verhoudingen tussen D66 en de JD verbeteren in de eerste jaren blijft de relatie met Van Mierlo tot in de jaren '90 koel en pragmatisch. De JD ontwikkelde zich in deze periode relatief afhankelijk van D66. De JD toonde zich in de eerste jaren na de oprichting constructief, maar ook weerbaar en principieel wanneer het nodig was.

Aan het eind van de jaren '80 leverde de JD regelmatig kritiek op het politieke beleid van de christendemocraten. In deze periode ontwikkelt de JD zich samen met de JOVD en de JS tot voorvechter van een paars kabinet. In Nieuwspoor presenteren zij in 1992 gezamenlijk een jongerenakkoord waarin zij gezamenlijk een ambitieuze post-materiele agenda presenteren. In het akkoord worden een aantal CDA-taboes als abortus, softdrugslegalisering en het homohuwelijk politiek op de kaart gezet door de PJO's. Ook na het aantreden van het kabinet Kok I blijft de JD samen met de andere PJO's kritisch op de uitvoering van de plannen die zij in het akkoord. De periode is een voorbode voor de tweede helft van de jaren '90 waarin de JD steeds vaker samen gaat werken met andere PJO's. Niet alleen met de paarse PJO's, maar ook in verbanden die breed gedragen werden van links tot rechts.

Naast het articuleren van een jongerenstandpunt was ook het rekruteren en opleiden van jongeren belangrijk voor de JD. Het creëren van een kweekvijver voor jonge D66'ers was voor de oprichters het belangrijkste motief geweest om een nieuwe PJO op te richten. Ondanks dat de JD gericht was op het gedachtegoed van moederpartij D66 was er veel interne discussie, waren afwijkende meningen geaccepteerd, en lag de nadruk op de dialoog. Daarnaast was het mogelijk voor leden om zich op verschillende manieren te ontwikkelen door middel van cursussen, internationale organisaties, werkgroepen en lezingen. De JD wist op de deze manier ledenaantallen te trekken die vergelijkbaar waren met PJO's van grote partijen als het CDA en de PvdA.

In de jaren negentig kreeg de JD net als veel andere jongerenorganisaties te maken met een stagnerend ledenbestand. Door toegenomen studiedruk en concurrentie van andere politieke organisaties als NietNix daalde het aantal leden met duizend waardoor de JD werd gedwongen zichzelf opnieuw uit te vinden. Hierdoor zou de JD nog verder verbreden en werd er samengewerkt met veel verschillende maatschappelijke jongerenorganisaties. Aan het eind van de jaren '90 begon de JD weer langzaam te groeien. De JD werd in deze periode actiegerichter, maar ook het combilidmaatschap droeg sterk bij aan de ledengroei. Door het gecombineerde lidmaatschap maakte de JD een ongekende groei door in het nieuwe millennium.

Concluderend kan gesteld worden dat de JD vanaf de oprichting vrijwel onafhankelijk functioneerde als organisatie. Ook na de ontzuiling bleven er bij bijna alle PJO's actieve organisatorische banden bestaan met de moederpartij. De enige uitzondering op hierop was de JOVD die al vanaf de jaren '50 organisatorisch onafhankelijk was. Ook de JD was, mede door de afwijzende houding van het bestuur van D66, direct organisatorisch afhankelijk geworden. Net als de JOVD had de JD veel ruimte om af te wijken van de lijn van de moederpartij en zo een sterk eigen profiel te ontwikkelen.

In de eerste jaren is de JD actief betrokken bij de Nederlandse politiek. Hierbij komt de vereniging meermaals in conflict met D66. Het is aannemelijk dat volledige organisatorische onafhankelijkheid de JD vanaf het begin meer mogelijkheden gaf dan de meeste andere PJO's om kritisch te zijn tegenover de

moederpartij, waardoor de JD zich effectiever kon profileren. Vanaf 1998 droeg daarnaast ook het combilidmaatschap sterk bij aan de ledengroei van de JD. Hierdoor kon de JD ondanks een aanvankelijk slechte relatie met moederpartij D66 uitgroeien tot een van de grootste PJO's van Nederland.

Ook de serieuze houding ten aanzien van het opleiden van JD-leden droeg bij aan de groei van de vereniging. Het opleiden en laten doorstromen van leden naar D66 was de primaire reden om de JD op te richten in 1984. Bij de JD werd aan leden een veelvoud aan mogelijkheden geboden om zich te ontwikkelen. Waar de JD zich mee onderscheidde was het accepteren van afwijkende meningen, zolang deze ondersteund werden door goede inhoudelijke argumenten. Desondanks boekte de JD in de eerste jaren weinig succes op het gebied van doorstroom naar D66. Ondanks dat bijvoorbeeld Paul Hulst een plek op de lijst bij D66 aangeboden kreeg, was Boris van der Ham de enige JD'er die vóór 2000 de landelijk politiek inging. In het nieuwe millennium kwam er meer doorstroom en leverde de JD zelfs de politiek leider van D66.

De historiografie rond politieke jongerenorganisaties is tot op de dag van vandaag zeer beperkt. Waar in België auteurs als Marc Hooghe al uitgebreid schreven over de rekruterings- en opleidingsfunctie is dit een onderwerp waar nog weinig aandacht voor is geweest in Nederland. Over het cursusaanbod en de opleidingsmogelijkheden die PJO's bieden is nog weinig onderzoek gedaan. Bij dit onderzoek is dan ook vrijwel exclusief een beroep gedaan op primaire bronnen op dit gebied. Voor toekomstig onderzoek zou het dan ook interessant zijn om vergelijkend onderzoek te doen naar de verschillende manieren waarop PJO's de opleidingsfunctie uitvoeren. Hier zou dan een verband getrokken kunnen worden met de rekruteringsfunctie van PJO's.

Bronnenlijst

Secundaire literatuur

Aalberts, Chris, *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van de politiek* (Amsterdam 2006).

Biografie Jan Paternotte, https://www.parlement.com/id/vieq19f0xi1y/j_m_jan_paternotte, (geraadpleegd 2 maart 2018).

Biografie Rob Jetten, https://www.parlement.com/id/vk8zgijf6kp7/r_a_a_rob_jetten, (geraadpleegd 2 maart 2019).

Blom, J.C.H. en Lamberts, E, *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2014).

D66 jaaroverzicht 1995, <https://dnpp.nl/dnpp/pp/d66/jv/1995>, (geraadpleegd 20 februari 2019).

Den Ridder, Josje, *Schakels of Obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (Leiden 2014).

Habben Jansen, Eddy, *De Jonge Liberalen. Een geschiedenis van de JOVD 1949-1994* (Amsterdam 1994).

Hartveld, Leo, e.a, *De Arbeiders Jeugd Centrale AJC. 1918-1940/1945-1959* (Amsterdam 1982).

Hooghe, Marc, ea., 'Head start in politics. The recruitment function of youth organizations of Political Parties in Belgium (Flanders)', *Party Politics* 10:2 (2004), 193-194.

Koole, Ruud, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisaties in Nederland 1960-1990* (Utrecht 1992).

Koole, Ruud en Deshouwer, Kris, 'De ontwikkeling van partij-organisaties in Nederland, 1960-1990', *Sociologische Gids* 39 (1992) 324-345.

Koole, Ruud, *Politieke partijen in Nederland* (Utrecht 1995).

Klei, Ewout, *De weg naar de macht. Kroniek van de JOVD, 1949-2015* (Amsterdam 2015).

Politieke Jongerenorganisaties,
https://www.parlement.com/id/vjbzm2hqjfm5/politieke_jongerenorganisaties (Geraadpleegd 27 januari 2019).

Voerman, Gerrit, *De Vrijzinnig-Democratische traditie* (Groningen 1991).

Voerman, Gerrit, 'Plebiscitaire partijen? Over de vernieuwing van de Nederlandse partijorganisaties', *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (Groningen 2004), 217-244.

Vossen, Koen, 'Van marginaal naar mainstream? Populisme in de Nederlandse geschiedenis', *BMGN – Low Countries Historical Review*, 172-2 (2012), 28-54.

Welp, Pieter, 'De jongerenorganisaties van de Nederlandse Politieke Partijen, 1945-1995', *Jaarboek DNPP* (Groningen 1998).

Primaire bronnen

Hoogland, Marcel, 'D66 stemmen vanwege Van Mierlo? Prima hoor, maar denk even verder na.', *Demo* 7(5), 7 en 17.

Hulst, Paul, 'Van de voorzitter: 'Mitt am drucker'', *Demo* 1(1), 7-8.

Hulst, Paul, 'Wij gaan steeds harder tegen hard', *Demo* 1(2), 25-26.

Interview Boris van der Ham, 20 januari 2019.

Interview Henriette de Vos, 26 februari 2019.

Interview Paul Hulst, 23 januari 2019.

'Jongeren: Paars I was niet paars genoeg', *Trouw* (26 mei 1998).

Jongeren PvdA en D66 zijn paars beu', *Trouw* (21 november 1996).

'Jongeren prikkelen hun partijen met paars akkoord', *De Volkskrant* (28 maart 1992).

Kalkhoven, Ingrid, 'Diskussie: De gekozen burgermeester', *Demo* 2(4), 21-22.

Klaassen, Elmer, 'Diskussie: referendum de Principieel demokratiese discussie' *Demo* 1(3), 9.

'Koningshuis goed voor verkoop tomaten', *Het Parool* (1 april 1985).

Persoonlijk archief Eddy Habben Jansen, Het paarse regeerakkoord.

Redactioneel, 'Agenda', *Demo* 1(2), 38.

Redactioneel, 'Beleidsplan Jonge Democraten 1995', *Demo* 11(5), 25-26.

Redactioneel, 'Congresbijlage', *Demo* 5(2), 9-12.

Redactioneel, 'Congresdemo: resolutie IRFLY', *Demo* 1(2), 22.

Redactioneel, 'Choice: een nieuw maandblad van M50', *Demo 5(3)*, 17.

Redactioneel, 'De Demo réservé nu vele malen voordeliger', *Demo 3(1)*, 22.

Redactioneel, 'De werkgroepen van de JD', *Demo 3(4)*, 20-21.

Redactioneel, 'Erwin Nypels onze kandidaat', *Demo 2(5)*, 25.

Redactioneel, 'Inschrijfformulier Jonge Democraten', *Demo 3(2)*, 51.

Redactioneel, 'LB praat met Van Mierlo', *Demo 3(1)*, 16.

Redactioneel, 'Logboek Jonge Democraten', *De Demo 3(3)*, 17-21.

Redactioneel, 'Na veertig jaar weer vrijzinnig Democraten. De JD kiest Duidelijk positie.', *Demo 1(3)*, 22.

Redactioneel, 'PvdA, D66 en CDA voor JD plan', *Demo 2(5)*, 24.

Redactioneel, 'Things go better in a JD-sweater', *Demo 2(5)*, 28.

Redactioneel, 'Up to JDate: agenda', *Demo 10(5)*, 28-31.

Redactioneel, 'Up to JDate: De JD gaat actievoeren', *Demo 11(5)*, 30.

Redactioneel, 'Van Mierlo en van der spek op congres', *Demo 3(1)*, 18-19.

Redactioneel, 'Van Mierlo nuchter onder JD kritiek', *Demo 6(3)*, 3.

Rutte, Mark, 'Tussen droom en daad. Samenwerking hoeft identiteit niet aan te tasten', *Demo 7(3)*, 18-19.

Van de Bos, Bob, 'De teerling is geworpen. Verslag van de 1^e ALV Jonge Democraten.', *De Democraat 17(4)*, 17-18.

Van der Poort, Roel, 'Kabinetsbeleid is rampzalig, hypocriet en mist samenhang', *Demo 6(4)*, 17.

Van Lierop, Marco, 'Tussentijdse evaluatie beleidsplan 1994: De JD is aardig op weg', *Demo 11(3)*, 14-15.

Van de Luijt, Arie, 'Vrouwennetwerk in oprichting. Belangengroep in de JD: vloek of zegen?', *Demo 6(5)*, 39-42.

UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 1, Instellingsbesluit JOAC 1980.

UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 11, 'Congresrede Bob van den Bos'.

UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 15, Huishoudelijk reglement Jonge Democraten.

UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 111, Congresboek Jonge Democraten ALV 1, 3 en 4 maart 1984.

UB Groningen, JD-Archief DNPP, inv.nr. 113, Congresboek ALV 3, 18 en 19 mei 1985.

UB Groningen, JD-archief DNPP, inv.nr. 459, Persbericht: 'Jonge Democraten en het CDJA willen Brussel als hoofdstad'.

